Socialförsäkringsutskottets betänkande 1999/2000:SfU13

Efterlevandepensioner och efterlevandestöd till barn

1999/2000
SfU13

Sammanfattning

Utskottet behandlar i detta betänkande proposition 1999/2000:91 Efterlevandepension och efterlevandestöd till barn jämte motioner som väckts med anledning av propositionen.

I propositionen lämnar regeringen förslag till ändringar i regelverket för det allmänna efterlevandepensionssystemet. Förslagen är i huvudsak motiverade av behovet av att anpassa reglerna för efterlevandepension till det reformerade ålderspensionssystemet.

Förslagen innebär att ett efterlevandepensionsunderlag som anknyts till det reformerade ålderspensionssystemet skall användas för beräkning av inkomstgrundade efterlevandepensioner (omställningspension och barnpension) som beviljas på grund av dödsfall efter ikraftträdandet. Underlaget skall normalt baseras på den faktiska pensionsbehållning som den avlidne har tjänat in t.o.m. året före dödsfallet och en antagen pensionsbehållning för åren därefter t.o.m. det år den avlidne skulle ha fyllt 64 år.

Omställningspension skall vid dödsfall som inträffar efter ikraftträdandet utges med 55 % av efterlevandepensionsunderlaget. Sådan pension skall liksom i dag utges till en efterlevande som stadigvarande sammanbott med sin make (eller likställd) minst fem år fram till dödsfallet. Dessutom skall omställningspension utges när den efterlevande har barn som inte fyllt 18 år till skillnad från dagens åldersgräns på 12 år. Omställningsperiodens längd skall vidare ökas från nuvarande sex månader till tio månader. Därtill skall förlängd omställningspension utges under ytterligare tolv månader om det finns barn mellan 12–18 år. Är något eller några av barnen yngre än 12 år skall som i dag gälla att omställningspension, utöver den inledande perioden, utges till dess att det yngsta barnet fyllt 12 år. Av propositionen framgår att regeringen bedömer att den inledande omställningsperioden fr.o.m. år 2005 bör förlängas till tolv månader. Som en utfyllnadsförmån till omställningspensionen skall det finnas en garantipension. Rätten till garantipension gäller för motsvarande tid som rätten till den inkomstrelaterade förmånen.

Barnpension skall, om dödsfallet inträffar efter ikraftträdandet, utges med 35 % av efterlevandepensionsunderlaget om det finns barn under 12 år. I annat fall utges sådan pension med 30 % av underlaget. Finns flera barn skall barnpension ökas med 25 % respektive 20 % för varje barn utöver det första. Barnpension skall liksom i dag utges till barn som inte fyllt 18 år samt i vissa fall vid studier t.o.m. juni månad det år barnet fyller 20 år. Barnpension

föreslås kompletteras med ett grundskydd, benämnt efterlevandestöd till barn. Genom efterlevandestödet garanteras en ersättning om 0,4 prisbasbelopp för barn som bor i Sverige och som uppfyller förutsättningarna för rätt till barnpension.

Änkepensionen föreslås bli kvar enligt i huvudsak nuvarande regler och bestå dels av en del som motsvarar tilläggspensionen i det nuvarande systemet, dels av ett s.k. 90-procentstillägg som motsvarar den folkpension som i dag beräknas i förhållande till antalet år med ATP-poäng. Även till änkepensionen skall det finnas en garantipension. Rätten till garantipension till änkepension föreslås begränsas såtillvida att förmånen skall kunna beviljas på grund av dödsfall efter ikraftträdandet endast om änkan är född år 1944 eller tidigare.

Särskild efterlevandepension skall, enligt förslaget, avvecklas efter utgången av år 2002. Övergångsbestämmelser föreslås gälla vid beräkning av särskild efterlevandepension om förmånen har beviljats eller rätt härtill uppkommit före år 2003.

Övergångsbestämmelser föreslås också gälla vid beräkning av barnpension, omställningspension och änkepension om dödsfallet har inträffat före år 2003. Dessa innebär bl.a. att omställningspension vid dödsfall som inträffar före år 2003 skall utges enligt i huvudsak samma regler som i dag. Under den inledande perioden skall omställningspensionen således också i fortsättningen utges under sex månader.

Lagstiftningen föreslås träda i kraft den 1 januari 2003.

Enligt propositionen skall frågan om inkomstprövning av grundskyddet inom änkepensioneringen behandlas i samband med den fortsatta beredningen av betänkandet Inkomstprövning av bostadstillägg till pensionärer (SOU 1999:52).

Utskottet tillstyrker regeringens förslag om ett anpassat efterlevandepensionssystem och avstyrker samtliga motioner.

I ärendet finns sex reservationer.

Propositionen

I proposition 1999/2000:91 Efterlevandepensioner och efterlevandestöd till barn föreslår regeringen (Socialdepartementet) att riksdagen antar de i propositionen framlagda förslagen till

1. lag om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn,
2. lag om införande av lagen (2000:000) om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn,
3. lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring,
4. lag om ändring i lagen (1962:382) angående införande av lagen om allmän försäkring,
5. lag om ändring i lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring.

Lagförslagen finns som bilaga i betänkandet.

Motionerna

1999/2000:Sf19 av Kerstin-Maria Stalin (mp) vari yrkas

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av att likställa alla familjebildningar inför lagen,
2. att riksdagen hos regeringen begär utredning om hur gällande familjelagstiftning skall kunna förändras så att familjer inte diskrimineras,
3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en efterlevandepensionspolitik som sätter barnens behov i centrum,
4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om det reformerade pensionssystemet,
5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om efterlevandestöd till barn,
6. att riksdagen hos regeringen begär en generationsöversikt vad gäller utbetalning av barnpensioner.

1999/2000:Sf20 av Birgitta Carlsson m.fl. (c) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om omställningsperiodens längd och införande av de nya reglerna.

1999/2000:Sf21 av Margit Gennser m.fl. (m, kd, fp) vari yrkas

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att fr.o.m. den 1 januari 2001 återställa änkepensionens övergångsregler till vad som gällde före den 1 april 1997,
2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att fr.o.m. den 1 januari 2001 återställa utbetalningstiden för omställningspensionerna till tolv månader, till vad som gällde före den 1 april 1997.

1999/2000:Sf22 av Gudrun Schyman m.fl. (v) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att undersöka möjligheten att återställa omställningsperiodens längd till 12 månader vid en tidigare tidpunkt än den som propositionen föreslår.

Utskottet

Bakgrund

1990 års efterlevandepensionsreform

Efterlevandepensioneringen har förändrats vid upprepade tillfällen under årens lopp. Under 1970- och 1980-talen skedde ett omfattande reformarbete beträffande de då gällande familjepensionsbestämmelserna. Reformarbetet ledde fram till det nuvarande efterlevandepensionssystemet som trädde i kraft den 1 januari 1990.

Genom reformen har barnpensionernas ställning förstärkts. Vidare har förmånerna till vuxna efterlevande gjorts könsjämlika, dvs. samma regler gäller för kvinnor och män. Förmånerna har även gjorts mer tidsbegränsade och behovsinriktade än de tidigare änkepensionsreglerna. Reformen har vidare inneburit att det ekonomiska stödet till efterlevande huvudsakligen

betalas ut under en inledande tid. En särskild pensionsförmån har dock införts som stöd till efterlevande som saknar möjlighet att klara sin försörjning genom eget förvärvsarbete på grund av dödsfallet.

De nya formerna av efterlevandepension som infördes den 1 januari 1990 är omställningspension, förlängd omställningspension, särskild efterlevandepension och barnpension. I samband med reformen beslutades även om omfattande övergångsregler. Av dessa följer att de tidigare reglerna, dvs. reglerna som gällde före den 1 januari 1990, i stor omfattning alltjämt gäller vid nybeviljande av efterlevandepensioner efter den 31 december 1989.

Det nya ålderspensionssystemet

I juni 1998 beslutade riksdagen om reformerade regler för inkomstgrundad ålderspension och ett nytt grundtrygghetssystem, garantipension (prop. 1997/98:151–152, bet. 1997/98:SfU13 och SfU14, rskr. 1997/98:315–316 och 320). Reformen bygger på en överenskommelse som träffats mellan fem av riksdagens partier (s, m, kd, c och fp).

Genom reformen skapas ett obligatoriskt ålderspensionssystem som är mer följsamt mot den samhällsekonomiska och demografiska utvecklingen. Det reformerade ålderspensionssystemet omfattar såväl ett standardskydd enligt inkomstbortfallsprincipen som ett grundskydd för dem som haft inga eller låga förvärvsinkomster. Grundskyddet finansieras med allmänna skattemedel medan den inkomstgrundade pensionen är avgiftsfinansierad. Huvuddelen av det inkomstgrundade pensionssystemet är uppbyggt som ett avgiftsbaserat fördelningssystem medan en mindre del utformas som ett renodlat premiepensionssystem.

Beräkningen av inkomstgrundad ålderspension bygger på den s.k. livsinkomstprincipen, som innebär att i princip alla pensionsgrundande inkomster under livet har betydelse för pensionsnivån och väger lika tungt oberoende av när under livet de tjänas in.

Tillgodoräknad pensionsrätt och avgiften till ålderspension utgör 18,5 % av den pensionsgrundande inkomsten och andra s.k. pensionsgrundande belopp som skall läggas till grund för pensionsrätt. Vid beräkning av pensionsgrundande inkomst, som högst kan uppgå till 7,5 förhöjda prisbasbelopp (inkomstbasbelopp fr.o.m. år 2001), skall avdrag ske för den allmänna pensionsavgiften, som för närvarande utgör 7 % av avgiftsunderlaget. Av pensionsrätten utgör 16 procentenheter pensionsrätt för inkomstpension och 2,5 procentenheter pensionsrätt för premiepension.

Någon övre åldersgräns för intjänande av pensionsrätt finns inte. Däremot kan inkomstgrundad pension tas ut tidigast fr.o.m. 61 års ålder.

Den enskilde tillgodoräknas årligen pensionsrätt baserad på summan av pensionsgrundande förvärvsinkomster och sociala ersättningar vid sjukdom, arbetslöshet, föräldraledighet m.m. Därutöver är vissa fiktiva inkomster pensionsgrundande, s.k. pensionsgrundande belopp. Det gäller i vissa fall för föräldrar med små barn, för plikttjänstgöring och för studier med studiemedel samt för förtidspensionärers antagandeinkomst. För att dessa fiktiva inkomster skall ge upphov till utbetalning av pension måste den försäkrade ha upp-

fyllt ett s.k. förvärvsvillkor, dvs. haft pensionsgrundande inkomster som för vart och ett av fem år uppgår till minst två gånger det förhöjda prisbasbeloppet (fr.o.m. år 2001 inkomstbasbelopp). Vad nu sagts gäller dock inte pensionsgrundande belopp för förtidspensionärers antagandeinkomst.

De ackumulerade pensionsrätterna, pensionsbehållningen, skall räknas upp med ett index som följer den allmänna inkomstutvecklingen. Även intjänandetaket skall räknas upp årligen i takt med den allmänna inkomstutvecklingen.

Den årliga ålderspensionen inom fördelningssystemet, inkomstpensionen, beräknas genom att summan av de uppräknade pensionsrätterna divideras med ett delningstal. Detta bestäms med hänsyn till bl.a. den genomsnittliga förväntade livslängden vid tidpunkten för pensionsuttaget och tillväxtnormen 1,6. Genom att beräkna begynnelsepensionen med hänsyn till en tillväxtnorm blir begynnelsepensionen relativt sett högre medan det utgående pensionsbeloppet inte ökar lika kraftigt år från år. Den fortsatta pensionen skall följsamhetsindexeras, vilket innebär att ålderspensionen räknas upp fullt ut med prisutvecklingen. Om den faktiska realtillväxten avviker från normen 1,6 görs vid indexeringen dessutom ett avdrag eller ett påslag med vad som motsvarar avvikelsen.

Av den totala pensionsavgiften på 18,5 % sätts 2,5 procentenheter av till ett premiepensionssystem. Avsättningar till premiepensionssystemet har skett sedan 1995, men t.o.m. 1998 gjordes avsättningarna med 2 % av underlaget. I premiepensionssystemet skall inbetalda medel fonderas individuellt och tillgodohavandet redovisas på individuella premiepensionskonton.

Vid pensioneringen skall pensionsbeloppet från premiepensionssystemet bestämmas på försäkringsmässiga grunder utifrån behållningen på den enskildes premiepensionskonto.

Inom premiepensionssystemet finns det möjlighet till ett frivilligt efterlevandeskydd. Skyddet skall bekostas av den försäkrade och skall kunna tecknas endast då det föreligger behov av ett efterlevandeskydd. Under den s.k. spartiden är efterlevandeskyddet utformat som en ren riskförsäkring där den försäkrade kan välja mellan två olika bestämda försäkringsbelopp. Under pensionstiden innebär efterlevandeskyddet att pensionen till den försäkrade räknas om för att gälla för den försäkrades eget och makens (eller motsvarande) liv. Pensionen utges så länge någon av makarna lever. Omräkningen innebär att den försäkrades egen ålderspension sänks så mycket som behövs för att tillgodohavandet skall räcka under båda makarnas beräknade livstid.

Det nya inkomstgrundade pensionssystemet omfattar fullt ut personer födda år 1954 eller senare. Personer födda åren 1938–1953, den s.k. mellangenerationen, omfattas av de reformerade intjänandereglerna enligt en s.k. tjugondelsinfasning. Det innebär att de får ett i förhållande till födelseåret ökat antal tjugondelar av pensionen från det nya systemet och resterande antal tjugondelar från ATP-systemet. Pensionsrätt tillgodoräknas även för tid före år 1999.

För personer födda år 1937 eller tidigare gäller i princip äldre bestämmelser.

Den inkomstgrundade pensionen kompletteras med ett grundskydd i form av en garantipension för den som haft inga eller låga inkomster under för-

värvslivet. Garantipensionen, som finansieras med allmänna skattemedel, skall följa den allmänna prisutvecklingen och vara skattepliktig. Det särskilda grundavdraget vid beskattningen slopas. För rätt till oavkortad garantipension krävs 40 års bosättning i Sverige mellan 16 och 65 års ålder. Försäkringstid mellan 16 och 24 år räknas dock i princip endast om pensionsgrundande inkomst har tillgodoräknats med minst ett inkomstbasbelopp per år.

För den som inte har rätt till någon inkomstgrundad pension utges garantipensionen som ett fast belopp. För övriga pensionsberättigade skall garantipensionen utgöra en viss utfyllnad till den inkomstgrundade pension som de har tjänat in. Garantipensionen avräknas mot den inkomstgrundade ålderspensionen och övergångsvis utgiven änkepension från ATP och viss utländsk pension, däremot inte mot tjänstepension.

Garantipensionen för en ensamstående pensionär beräknas med utgångspunkt i en basnivå om 2,13 prisbasbelopp (motsvarar enligt 2000 års prisbasbelopp ca 77 900 kr). Denna basnivå trappas av med ett belopp som motsvarar 100 % av den inkomstgrundade ålderspensionen till den del denna inte överstiger 1,26 prisbasbelopp (ca 46 100 kr). För inkomstgrundad pension däröver görs en avtrappning med ett belopp motsvarande 48 %. Garantipensionen är helt bortreducerad vid en inkomstgrundad pension på 3,07 prisbasbelopp (ca 112 300 kr).

För en gift pensionär är basnivån 1,90 prisbasbelopp (ca 69 500 kr i 2000 års prisbasbelopp). En avtrappning från basnivån görs med ett belopp som motsvarar 100 % av den inkomstgrundade ålderspensionen upp till 1,14 prisbasbelopp (ca 41 700 kr) och med ett belopp som motsvarar 48 % av pensionen till den del denna överstiger 1,14 prisbasbelopp. Garantipensionen är helt bortreducerad vid en inkomstgrundad pension på 2,76 prisbasbelopp (ca 101 000 kr).

Garantipension skall kunna tas ut fr.o.m. 65 års ålder.

Det nya garantipensionssystemet skall omfatta personer födda år 1938 eller senare. För personer födda år 1937 eller tidigare skall nuvarande grundtrygghetssystem ersättas av en övergångsvis garantipension. Beredning av förslag om en sådan övergångsvis garantipension pågår inom Regeringskansliet.

Grundskydd i form av bosättningsbaserad folkpension enligt nuvarande regler kan fr.o.m. år 1999 inte utges före 65 års ålder för personer födda år 1938 eller senare.

Regler om inkomstgrundad ålderspension har tagits in i lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension (LIP) och ikraftträdande- och övergångsbestämmelser finns i lagen (1998:675) om införande av lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension (införandelagen). Reglerna om intjänande av pensionsrätt har trätt i kraft den 1 januari 1999, och regler om beräkning av förmånernas storlek och utbetalning träder i kraft den 1 januari 2001. Garantipensionen regleras i en ny lag, lagen (1998:702) om garantipension, som träder i kraft den 1 januari 2001.

Frågor som ännu inte fått sin slutliga utformning i det nya pensionssystemet är bl.a. övergångsvis garantipension, bostadstillägg till pensionärer och automatisk balansering av ålderspensionssystemet.

Propositionen

Med det reformerade ålderspensionssystemet har det enligt vad som anges i propositionen skapats ett från andra socialförsäkringar avskilt system. Samtidigt har grundläggande förändringar skett av den inkomstgrundade ålderspensionen och grundskyddet. Den inkomstgrundade pensionen kommer – till skillnad från vad som gäller i tilläggspensionssystemet med dess 15/30-regel – att baseras på hela livsinkomsten och beräknas på inkomster från den första kronan. Det nuvarande grundskyddet i form av folkpension och pensionstillskott kommer vidare att ersättas med en garantipension som avräknas mot den inkomstgrundade pensionen. Garantipensionsnivån är avpassad till att det särskilda grundavdraget för pensionärer (SGA) samtidigt avskaffas.

Efterlevandepension bygger i dag på den avlidnes ålders- och förtidspension enligt bestämmelserna om tilläggspension och folkpension. Med hänsyn härtill och mot bakgrund av det reformerade ålderspensionssystemets ikraftträdande är det enligt regeringen nödvändigt att även se över reglerna om efterlevandepension.

I propositionen anförs att förmånerna till efterlevande barn även i ett anpassat efterlevandepensionssystem bör ha en framträdande roll. Syftet med barnpensionen bör också framdeles vara att trygga efterlevande barns rätt till en likvärdig standard även efter en eller båda föräldrarnas frånfälle. De förutsättningar som i dag gäller för rätt till barnpension bör därför gälla i ett system som är anpassat till den reformerade ålderspensionen.

När det gäller efterlevandepension till vuxna bör enligt propositionen rätt till sådan pension även i framtiden föreligga endast när det generellt sett kan förutsättas finnas ett särskilt behov av stöd. Förmånen bör dessutom endast ses som en kompletterande inkomst vars syfte är att ge ekonomisk kompensation under en viss tid efter ett dödsfall. Även i fortsättningen bör det således finnas rätt till omställningspension under en viss tid efter ett dödsfall. Denna tidsperiod bör i princip vara densamma för alla och oberoende av den avlidnes eller den efterlevandes ålder vid tidpunkten för dödsfallet. Emellertid bör, liksom i dag, omställningspension inte betalas ut efter det att den efterlevande har fyllt 65 år. På samma sätt som i dag bör förlängd omställningspension kunna betalas ut när den efterlevande har hemmavarande barn. Enligt regeringens uppfattning bör emellertid skyddet i denna del förstärkas, om den efterlevande har hemmavarande barn under 18 år.

Reglerna om änkepension tillskapades för en helt annan samhällsstruktur än den nuvarande, där behovet av ekonomisk försörjning från ett allmänt system var stort för kvinnor som blivit änkor efter en tids äktenskap. Enligt regeringens uppfattning är reglerna om omställningspension betydligt bättre avpassade till dagens och framtidens förvärvsförhållanden. Bakom beslutet om övergångsbestämmelser för rätt till änkepension låg emellertid en bred politisk enighet. På grund härav anser regeringen att några mer ingripande förändringar av övergångsbestämmelserna inte bör ske. En änka som beviljats änkepension före ikraftträdandet av förslaget till lag om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn kommer därmed, oavsett ålder, att ha rätt till sådan änkepension även efter denna tidpunkt. Vidare kommer änke-

pension att beviljas enligt regler som överensstämmer med nu gällande övergångsregler även efter denna tidpunkt.

För kvinnor som är födda år 1945 eller senare, och som beviljas änkepension på grund av dödsfall som inträffar efter utgången av år 2002, innebär regeringens förslag dock vissa förändringar i förhållande till dagens regler, se nedan avsnittet Änkepension och garantipension .

Enligt regeringens uppfattning finns det skäl att ifrågasätta om det är motiverat med bestämmelser inom efterlevandepensioneringen som syftar till att ge efterlevande med egna försörjningssvårigheter en pension i händelse av makens död. Särskild efterlevandepension betalas ut till efterlevande som har svårigheter att försörja sig genom eget arbete. Regeringen anser att det mest adekvata är att lösa dessa problem inom ramen för arbetslöshetsförsäkringen eller på annat sätt genom arbetsmarknadsmässiga åtgärder. För det fall arbetsoförmågan i stället har sin grund i medicinska skäl bör frågan lämpligen behandlas inom ramen för sjukförsäkringen eller förtidspensioneringen. I propositionen föreslås därför att särskild efterlevandepension inte skall finnas kvar i en anpassad efterlevandepensionering.

Bestämmelserna om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn skall enligt förslaget samlas i en särskild lag om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn som skall träda i kraft den 1 januari 2003. Samtidigt skall enligt förslaget bestämmelserna i 8 och 14 kap. AFL upphävas. Bestämmelser om ikraftträdande och övergångsbestämmelser m.m. skall tas in i en särskild lag om införande av lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn.

Det i propositionen framlagda förslaget kräver följdändringar i lagen (1969:205) om pensionstillskott, lagen (1996:1030) om underhållsstöd, socialförsäkringslagen (1999:799) (SofL), inkomstskattelagen (1999:1229) samt i lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL). Regeringen avser att återkomma med förslag till sådana ändringar.

Systemet för bostadstillägg till pensionärer är föremål för översyn. I betänkandet Inkomstprövning av bostadstillägg till pensionärer (SOU 1999:52) har BTP-utredningen lagt fram förslag till ny reglering av inkomstprövningen av bostadstillägget till pensionärer (BTP) och inkomstprövningen av änkepension. Enligt vad som anges i propositionen skall frågan om efterlevande som beviljats eller kommer att beviljas efterlevandepension till vuxna också skall ha rätt till BTP att behandlas i samband med den fortsatta beredningen av utredningens förslag. Betänkandet, som varit föremål för remissbehandling, bereds för närvarande inom Socialdepartementet, och regeringen planerar att under hösten 2000 eller våren 2001 till riksdagen överlämna förslag i dessa delar.

Motionen

I motion Sf19 av Kerstin-Maria Stalin (mp) begärs i yrkande 4 ett tillkännagivande om att de allmänna försäkringssystemen bör inrikta sig på att ge människor en grundtrygghet. Däremot bör det inte vara en uppgift för dessa

system att säkra redan uppnådd levnadsstandard. Dessutom anser motionären att det nya pensionssystemet är utomordentligt krångligt.

I samma motions yrkande 5 kritiseras att det föreslagna systemet medför att barn med rika föräldrar kommer att få ut mer barnpension än barn till fattiga föräldrar.

Utskottets bedömning

Regeringens förslag till ett anpassat efterlevandepensionssystem innehåller regler om såväl inkomstgrundad efterlevandepension (barnpension, omställningspension, särskild efterlevandepension och änkepension) som ett grundskydd i de fall den avlidne inte tjänat in någon inkomstgrundad pension eller endast tjänat in en låg sådan (garantipension och efterlevandestöd till barn). Utskottet anser att ett system som enbart bygger på principen om grundtrygghet riskerar att leda till att efterlevande i många fall får en kraftigt försämrad levnadsstandard i händelse av ett dödsfall. Såvitt gäller systemets komplexitet kan utskottet inte annat än instämma i Lagrådets uttalande att åtskilliga bestämmelser i förslagen till lag om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn och till lag om införande av denna lag hör till de mest komplicerade föreskrifterna i lagstiftningen om allmän pensionering för att inte säga i svensk lagstiftning över huvud taget. I detta sammanhang bör erinras om att pensionssystem är mycket långsiktiga åtaganden. Vid mer genomgripande förändringar fordras därför omfattande övergångsregler för att undvika att övergången till ett nytt system får oönskade effekter för enskilda individer. Övergångsregler är alltid till sin natur detaljrika och komplexa. Även om ett grundtrygghetssystem skulle kunna göras mindre komplicerat anser dock utskottet att efterlevandepensionssystemet, liksom ålderspensionssystemet, bör vara inkomstrelaterat samtidigt som det måste innehålla ett grundskydd i de fall den avlidne haft inga eller endast låga pensionsgrundande inkomster. Utskottet anser således att ett efterlevandepensionssystem i första hand bör ge ersättning för det inkomstbortfall som dödsfallet inneburit för familjeekonomin.

Som motionären påpekar är en konsekvens av denna utformning av efterlevandepensionssystemet att efterlevande barn – liksom efterlevande vuxna – kommer att få olika stora förmåner beroende på den avlidnes förvärvsinkomster före dödsfallet. Förslaget innebär dock att ett efterlevande barn kommer att få en i huvudsak likvärdig standard även sedan en av eller båda föräldrarna avlidit. Härtill kommer att alla barn som är bosatta i Sverige genom det nya efterlevandestödet till barn kommer att garanteras en inkomst på 40 % av prisbasbeloppet efter en avliden förälder. Utskottet har därför inget att invända mot den principiella utformningen av regeringens förslag eller mot förslaget till lagreglering och ikraftträdande. Utskottet avstyrker därmed motion Sf19 yrkandena 4 och 5.

Propositionen

Val av efterlevandepensionsunderlag

Enligt nuvarande regler i AFL grundar sig beräkningen av efterlevandepension vid dödsfall under förvärvsaktiv tid på en tänkt förtidspension och vid dödsfall i annat fall på den avlidnes ålderspension. Både förtidspension och ålderspension beräknas på den avlidnes tillgodoräknade pensionspoäng för tilläggspension. För rätt till oavkortad tilläggspension krävs att den avlidne tillgodoräknats minst 30 år med ATP-poäng. Har den avlidne färre än 30 år minskas pensionen med 1/30 för varje år som saknas. Om pensionspoäng har tillgodoräknats för mer än 15 år beräknas tilläggspension på medeltalet av de 15 bästa åren enligt den s.k. 15/30-årsregeln. Utöver tilläggspension utges folkpension med viss andel av prisbasbeloppet. För rätt till oavkortad folkpension fordras att den avlidne varit bosatt i Sverige i minst 40 år eller haft minst 30 år med ATP-poäng. Om den avlidne varit bosatt i Sverige mindre än 40 år eller har mindre än 30 år med ATP-poäng minskas folkpensionsdelen med 1/40 respektive 1/30 för varje år som saknas.

Eftersom den reformerade ålderspensionen inte baseras på antalet år med förvärvsarbete utan på den avlidnes livsinkomst från första intjänade kronan, måste enligt vad som anges i propositionen bestämmelserna för beräkning av underlaget för efterlevandepension ändras.

I propositionen föreslås dels att inkomstgrundad efterlevandepension i form av omställningspension och barnpension skall beräknas på samma inkomstunderlag, dels att beräkningen i princip skall ske på grundval av den ålderspensionsrätt som registrerats för den avlidne fram till dödsfallet samt, under vissa förutsättningar, på grundval av en tänkt framtida pensionsrätt. Förslaget innebär således att underlaget kommer att baseras på ett livsinkomstunderlag på samma sätt som enligt det reformerade ålderspensionssystemet.

Med inkomstgrundad efterlevandepension skall enligt propositionen avses omställningspension, barnpension och änkepension. Underlaget för beräkning av änkepension skall dock beräknas på den avlidnes intjänade respektive antagna ATP-poäng.

Enligt vad som anges i propositionen finns uppgifter om den avlidnes inkomster fram till dödsfallet tillgängliga genom pensionsbehållningen i det reformerade ålderspensionssystemet. I de fall dödsfallet inträffar sedan den avlidne börjat uppbära ålderspension blir underlaget i princip detsamma som det på vilket den utgående ålderspensionen är baserad. Om dödsfallet i stället inträffar i förvärvsaktiv ålder måste den faktiska pensionsbehållningen kompletteras med pensionsrätt på en antagandeinkomst för tiden från dödsfallet till tidpunkten för ålderspensioneringen.

Antagandepoängberäkning skall enligt bestämmelserna i AFL göras om den avlidne har tillgodoräknats pensionspoäng för minst två av de fyra åren närmast före dödsfallsåret. Som alternativregel gäller att sådan poängberäkning även skall ske, om den avlidne vid tidpunkten för dödsfallet hade en sjukpenninggrundande inkomst som uppgick till minst ett prisbasbelopp. Antagandepoäng beräknas för varje år fr.o.m. året för dödsfallet t.o.m. det år den försäkrade skulle ha uppnått 64 år enligt den förmånligaste av två alternativa metoder. Det poängtal som skall tillgodoräknas den försäkrade för denna tid bestäms som medeltalet av de två av de fyra åren närmast före dödsfallet som haft högst poängtal. Om det ger ett bättre medelpoängtal görs beräkningen i stället på grundval av samtliga år från 16-årsåret t.o.m. året före dödsfallet, varvid bortses från de år intill ett antal av hälften för vilka pensionspoäng inte tillgodoräknats eller för vilka poängtalet är lägst.

Kvalifikationsvillkoret i det anpassade efterlevandepensionssystemet bör enligt regeringen om möjligt konstrueras så att efterlevandeskyddet inte blir sämre än i dag, samtidigt som det inte skall vara möjligt att alltför snabbt uppfylla villkoret. Det föreslås därför att under förutsättning att det för den avlidne har registrerats pensionsrätt under minst tre av de fem åren närmast före dödsfallsåret, skall vid beräkningen av efterlevandepensionsunderlaget tillgodoräknas – förutom intjänad pensionsrätt fram t.o.m. året före dödsfallet – pensionsrätt för tid fr.o.m. dödsfallsåret t.o.m. det år då den avlidne skulle ha fyllt 64 år.

Vidare föreslås att antagandeinkomst skall beräknas på grundval av det genomsnittliga pensionsunderlaget för de i inkomsthänseende mellersta tre av de fem åren närmast före året då dödsfallet inträffade. Vid beräkningen av antagandeinkomsten skall således det år med högst inkomst och det år med lägst inkomst tas bort innan medeltalet beräknas.

Enligt regeringens uppfattning är det viktigt att upprätthålla kravet på att det är de aktuella inkomsterna som skall ha störst betydelse då det gäller att bestämma storleken på den inkomst som den avlidne skulle förväntas ha haft om dödsfallet inte hade inträffat. Om den avlidne några år före dödsfallet av hälsoskäl tvingats minska sina inkomster, är det inte orimligt att detta skall påverka bedömningen av vilken standard som familjen levt på och skulle förväntas ha levt på under den närmaste tiden efter dödsfallet.

Genom en ramtid om fem år undviker man enligt regeringen att tillfälliga inkomstökningar eller inkomstminskningar påverkar antagandeinkomsten på ett icke önskvärt sätt. En ramtid om fem år är också tillräckligt lång för att kunna jämna ut tillfälliga minskningar eller ökningar i den avlidnes inkomst.

Närmare om pensionsunderlaget

I propositionen föreslås att underlaget för beräkning av efterlevandepension skall utgöras av den pensionsbehållning som registrerats för den avlidne i det reformerade ålderspensionssystemet (faktisk pensionsbehållning) jämte i förekommande fall pensionsbehållning beräknad på grundval av antagandeinkomst (antagen pensionsbehållning). Pensionsbehållningen skall enligt

förslaget i sin helhet beräknas som om pensionsrätt tillgodoräknats endast som inkomstpension i fördelningssystemet och där utgjort 18,5 % av ålderspensionsunderlaget.

Vidare föreslås att till grund för beräkningen av efterlevandepension skall läggas såväl pensionsgrundande inkomster som – under förutsättning att den avlidne uppfyllt eventuellt förvärvsvillkor senast den 31 december året innan dödsfallet inträffade – pensionsgrundande belopp. Pensionsgrundande belopp tillgodoräknas som redan nämnts bl.a. för förtidspensionärers antagandeinkomst enligt tilläggspensionssystemet. Under vissa förutsättningar skall förvärvsvillkoret kunna uppfyllas genom antagandeinkomsten.

Den faktiska pensionsbehållning som skall ligga till grund för beräkningen av efterlevandepension skall enligt förslaget vara den behållning (beräknad i sin helhet i fördelningssystemet) som är registrerad sedan den räknats om i förhållande till förändringarna av inkomstindex och med tillägg för s.k. arvsvinster och avdrag för förvaltningskostnader, allt t.o.m. ingången av dödsfallsåret.

Vid beräkningen av antagandeinkomsten skall pensionsunderlaget för vart och ett av de fem åren som utgör underlag för beräkningen räknas om med inkomstindex t.o.m. ingången av dödsfallsåret.

Fastställande av årlig efterlevandepension

I propositionen föreslås att pensionsbehållningen i ålderspensionssystemets fördelningssystem – beräknad på 18,5 % av pensionsunderlaget – samt i förekommande fall en fiktiv pensionsbehållning beräknad på grundval av antagandeinkomster skall divideras med ett delningstal. Delningstalet skall motsvara det delningstal som inom ålderspensioneringens fördelningssystem används för den årsklass som fyller 65 år i januari det år då dödsfallet inträffade. Den sålunda beräknade kvoten utgör det underlag på vilket inkomstgrundad efterlevandepension skall beräknas, dvs. efterlevandepensionsunderlaget.

På grundval av det fastställda underlaget skall en årlig inkomstgrundad efterlevandepensionsförmån beräknas i form av barnpension och omställningspension. De årliga efterlevandepensionerna skall därvid utgöra en viss andel av det beräknade underlaget.

Efterlevandepensionen skall årligen, fr.o.m. årsskiftet 2003/04, räknas om med inkomstindexets procentuella förändring reducerad med samma norm som tillämpas inom ålderspensioneringen (följsamhetsindexering).

Efterlevandepensionsunderlaget vid tidigt eller sent uttag av ålderspension

Inkomstpension skall i det reformerade ålderspensionssystemet, liksom tilläggspension, kunna tas ut fr.o.m. 61 år och pensionsrätt tjänas in även för tid fr.o.m. 65 år.

Det kan inträffa att den avlidne gjort ett s.k. tidigt uttag av inkomstpension, dvs. före det år han eller hon skulle ha fyllt 65 år. Ett sådant uttag av ålderspension innebär, om inga särregler införs, att den pensionsbehållning som föreslås skall ligga till grund för beräkning av efterlevandepension blir

mindre än vad den skulle ha varit om något uttag inte hade skett. En sådan ordning kan enligt regeringens mening inte accepteras.

I propositionen föreslås därför att vid dödsfall som inträffar före 65 års ålder skall, även om den avlidne gjort ett tidigt uttag av ålderspension, efterlevandepension beräknas utan hänsyn till uttaget av ålderspension.

Vid dödsfall som inträffar efter 65 års ålder skall enligt förslaget efterlevandepension – oavsett vid vilken tidpunkt den avlidne börjat ta ut ålderspension – beräknas på grundval av den avlidnes pensionsbehållning intjänad t.o.m. det år då denne fyllt 64 år och omräknad till värdet vid ingången av det år han eller hon fyller 65 år, utan hänsyn till uttag av ålderspension. Den framräknade behållningen skall därefter följsamhetsindexeras fram t.o.m. ingången av dödsfallsåret. Pensionsrätt som tjänats in efter det år då den avlidne fyllde 64 år skall således inte påverka storleken på efterlevandepensionen.

Efterlevandepensionsunderlag efter avlidna födda år 1953 eller tidigare

De ovan beskrivna reglerna för beräkning av efterlevandepensionsunderlaget har som utgångspunkt att den avlidne tillhör en ålderskategori som får sin ålderspension helt beräknad enligt reformerade regler. Emellertid kommer det under en lång tid efter ikraftträdandet av det reformerade ålderspensionssystemet att inträffa att en person som avlider uppbär eller skulle ha uppburit en ålderspension som är beräknad helt eller delvis enligt nuvarande tilläggspensionssystem.

Personer som är födda åren 1938–1953, den s.k. mellangenerationen, kommer att få sin inkomstgrundade ålderspension beräknad med en viss kvotdel från det reformerade systemet och resterande kvotdel i form av tilläggspension. I tilläggspensionen kommer att ingå ett folkpensionstillägg.

Enligt regeringen bör underlaget för dessa personer så långt möjligt likna det underlag som föreslås för beräkning av efterlevandepension efter avlidna som är födda år 1954 eller senare. Det föreslås därför att beräkning av inkomstgrundad efterlevandepension efter en person som är född något av åren 1938–1953 skall ske genom att den kvotdelsberäknade pensionsbehållning som registrerats för den avlidne i det reformerade ålderspensionssystemet räknas upp som om hela pensionsrätten tillgodoräknats i detta system (t.ex. 11/20 räknas upp till 20/20 om den avlidne var född år 1945).

Förslaget innebär att efterlevandepension efter alla personer som är födda år 1938 eller senare kommer att beräknas på samma underlag oberoende av vilket år de är födda.

För personer som är födda år 1937 eller tidigare kommer den inkomstgrundade ålderspensionen i form av tilläggspension att beräknas på motsvarande sätt som tidigare gällde enligt AFL. Det föreslås i enlighet härmed att inkomstgrundad efterlevandepension efter en sådan person skall beräknas på grundval av den avlidnes registrerade pensionspoäng för tilläggspension sedan tillägg gjorts med en poäng.

Motionen

I motion Sf19 av Kerstin-Maria Stalin (mp) begärs i yrkande 6 en generationsöversikt vad gäller utbetalning av barnpensioner. När en förälder dör kommer barnpension att räknas fram utifrån antaganden om vad föräldern skulle ha fått ihop i pension. Detta kan enligt motionären slå mycket hårt mot familjer där föräldern studerat, arbetat deltid eller varit föräldraledig under åren närmast för dödsfallet. Motionären anser att utvecklingen av barnpensionerna måste följas noga för att säkerställa att det nya pensionssystemet inte leder till orättvisa mellan olika generationers barn.

Utskottets bedömning

Enligt regeringens förslag skall efterlevandepensionsunderlaget utgöras av den pensionsbehållning som registrerats för den avlidne i det nya ålderspensionssystemet. I pensionsunderlaget skall således räknas in såväl pensionsgrundande inkomster som pensionsgrundande belopp för bl.a. barnår, studier med studiemedel och förtidspensionärers antagandeinkomst. Som pensionsgrundande inkomst räknas – förutom förvärvsinkomster upp till förmånstaket – även socialförsäkringsersättningar såsom sjukpenning, föräldrapenning och arbetslöshetsersättning. Dessa ersättningar tillgodoräknas även för förfluten tid (fr.o.m. år 1960). Detsamma gäller pensionsgrundande belopp med undantag dock för studier och plikttjänstgöring som kan ge pensionsrätt först fr.o.m. år 1995. Eftersom det nya ålderspensionssystemet är baserat på livsinkomstprincipen kommer bl.a. deltidsarbete som inte kombineras med t.ex. föräldrapenning att påverka ålderspensionens storlek. Reglerna för pensionsgrundande belopp innebär däremot att föräldrar som varit föräldralediga för vård av små barn eller studerat med studiemedel helt eller delvis kan komma att kompenseras inom ålderspensionssystemet och därmed även inom efterlevandepensionssystemet för dessa ledigheter. Utskottet anser att de ogynnsamma effekter på efterlevandepensionens storlek som kan följa av att förmånerna skall grundas på den avlidnes livsinkomst, inklusive eventuell antagandeinkomst, får godtas med hänsyn till regeringens nedan redovisade förslag om ett grundskydd för efterlevande barn.

Utskottet har inget att erinra mot regeringens förslag rörande underlaget för beräkning av inkomstgrundad efterlevandepension. Mot bakgrund härav tillstyrker utskottet förslaget i denna del och avstyrker motion Sf19 yrkande 6.

Förmåner till efterlevande barn

Propositionen

Inledning

Enligt vad som anges i propositionen bör barnpensioneringen även i framtiden ha en betydelsefull roll inom efterlevandepensioneringen. Syftet med barnpensionerna bör alltjämt vara att trygga barns rätt till en likvärdig stan-

dard även efter en av eller båda föräldrarnas frånfälle. Regeringen föreslår därför inga mer genomgripande förändringar av barnpensioneringens konstruktion. Barnpension skall dock bestämmas oberoende av om det samtidigt utges änkepension.

För att stärka barns rätt till en garanterad ersättning i de fall barnet förlorar en av eller båda sina föräldrar samt för att bibehålla överensstämmelsen mellan samhällets bidrag till barn till särlevande föräldrar genom å ena sidan underhållsstödet och å andra sidan barnpensioneringen, föreslås en ny konstruktion av grundskyddet, som innebär att barn till en avliden förälder i princip skall ges samma ekonomiska grundskydd som samhället i dag ger till barn med särlevande föräldrar.

.

Barnpension

Barnpension utges enligt nuvarande regler i AFL till dess barnet fyller 18 år. Dessutom utges barnpension för förlängd tid om barnet vid fyllda 18 år bedriver studier som ger rätt till förlängt barnbidrag enligt lagen (1986:378) om förlängt barnbidrag eller studiehjälp enligt 3 kap. studiestödslagen (1973:349). Detsamma gäller om barnet innan det fyller 19 år återupptar sådana studier. Rätt till förlängd barnpension föreligger längst t.o.m. juni månad det år barnet fyller 20 år. Barnpension från tilläggspensioneringen utgör för ett barn 30 % av den avlidnes tilläggspension i form av ålders- eller förtidspension. Är flera barn berättigade till barnpension efter den avlidne ökas procenttalet med 20 för varje barn utöver det första. Det sammanlagda barnpensionsbeloppet fördelas lika mellan barnen. Barnpension från tilläggspensioneringen beräknas på inkomster överstigande ett prisbasbelopp. Om efterlevandepensionerna i form av omställningspension, särskild efterlevandepension och barnpension från tilläggspensioneringen sammantagna överstiger den avlidnes tilläggspension sätts förmånerna ned proportionellt så att de tillsammans motsvarar tilläggspensionen.

Såvitt gäller den pensionsberättigade personkretsen och åldersgränserna inom barnpensioneringen föreslår regeringen att såväl personkretsen som åldersgränserna skall vara desamma som enligt nuvarande regler i AFL.

Eftersom barnpension inte ger rätt till det särskilda grundavdraget för pensionärer behöver ersättningsnivån inte, på det sätt som föreslås för vuxna efterlevande, höjas för att ge kompensation för att de särskilda skattereglerna avskaffas. Ett bibehållande av dagens ersättningsnivåer kan emellertid innebära en viss sänkning av barnpensionerna jämfört med dagens system bl.a. på grund av att kompensationsgraden i det nya ålderspensionssystemet kan komma att vara lägre i jämförelse med tilläggspensioneringen.

De föreslagna förbättringarna avseende efterlevandepension till vuxna, bl.a. att tiden för omställningspension förlängs, kan enligt propositionen i många fall antas även komma barnen till godo. Detta gäller dock inte småbarnsfamiljer, eftersom efterlevande med barn under tolv år redan enligt dagens regler har rätt till förlängd omställningspension. Regeringen anser därför att det är nödvändigt att höja ersättningsnivån för barnpensionen till yngre barn för att barnpensionen för dessa inte skall bli lägre än enligt dagens system.

Mot bakgrund härav föreslår regeringen att barnpension efter en förälder skall utges med 35 % av den avlidnes efterlevandepensionsunderlag om den avlidne efterlämnar ett pensionsberättigat barn som inte fyllt tolv år. Fr.o.m. månaden efter den då barnet fyller tolv år skall barnpensionen i stället utges med 30 %. Hade barnet fyllt tolv år när föräldern avled skall barnpension efter föräldern utges med 30 % av underlaget. Om det finns fler barn som är berättigade till barnpension efter den avlidne föräldern skall procenttalet 35 ökas med 25 för varje barn utöver det första till dess det yngsta barnet fyller tolv år. Fr.o.m. månaden efter den då det yngsta barnet fyller tolv år skall procenttalet 30 ökas med 20 för varje ytterligare barn. Detsamma skall gälla om det finns fler barn och det yngsta barnet hade fyllt tolv år när föräldern avled. Det sammanlagda pensionsbeloppet skall i samtliga fall fördelas lika mellan barnen.

Det föreslås också att barnpension efter båda föräldrarna skall utges med 35 % av respektive förälders efterlevandepensionsunderlag. Vid fler än ett pensionsberättigat barn skall detta procenttal ökas med 25 för varje barn utöver det första. Det sammanlagda pensionsbeloppet skall även i detta fall fördelas lika mellan barnen.

Vidare föreslås att om barnpension utges till flera barn efter den avlidne och dessa pensioner sammantagna överstiger efterlevandepensionsunderlaget skall barnpensionerna sättas ned proportionellt motsvarande detta underlag. I de fall omställningspension eller änkepension och barnpension samtidigt utges efter en avliden, skall barnpensionerna reduceras om dessa sammantagna överstiger 80 % av den avlidnes efterlevandepensionsunderlag till den nivån.

Efterlevandestöd till barn

Enligt nuvarande regler i AFL utgörs grundskyddet inom barnpensioneringen av folkpension med 25 % av prisbasbeloppet per år vid en förälders död och den dubbla när båda föräldrarna har avlidit. Enligt garantiregeln utges barnpension alltid med sådant belopp att barnet, tillsammans med vad det får i tilläggspension, är tillförsäkrat barnpension som motsvarar 40 % av prisbasbeloppet efter varje avliden förälder (1 220 kr per månad år 2000). För rätt till oavkortad folkpension i form av barnpension krävs att den avlidne kunnat tillgodoräknas antingen 40 bosättningsår i Sverige eller 30 år med tillgodoräknade pensionspoäng för tilläggspension.

För att ett barn efter en förälders död inte skall stå utan ekonomiskt stöd när den avlidne föräldern inte varit bosatt i Sverige eller inte haft anknytning till svensk förvärvsliv, har i lagen om underhållsstöd införts en möjlighet för dessa barn att erhålla underhållsstöd även efter en förälders död. Något krav på att föräldern skall ha haft någon anknytning till Sverige uppställs inte för barnets rätt till underhållsstöd.

Enligt regeringens uppfattning bör underhållsstöd inte utges till ett barn som förlorat en av eller båda föräldrarna genom dödsfall, utan grundskyddet till barn till en avliden förälder bör utgöras av en från underhållsstödet fristående förmån. Regeringen föreslår därför att barn, vars mor eller far eller båda föräldrar har avlidit, skall vara garanterade ett grundskydd från sam-

hället, benämnt efterlevandestöd till barn. Grundskyddets storlek skall inte vara avhängigt av den avlidnes anknytning till Sverige eller svensk förvärvsverksamhet. Däremot skall det krävas att barnet är bosatt i Sverige. Efterlevandestöd till barn skall utges med 40 % av prisbasbeloppet. Har barnets båda föräldrar avlidit skall ett dubbelt efterlevandestöd till barn utges.

Det föreslås också att barnpension liksom efterlevandelivränta till barn enligt lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring efter den avlidne föräldern skall minska efterlevandestödet till barn krona för krona. Även utländsk efterlevandepension som inte är av utfyllnadskaraktär och utländsk efterlevandelivränta skall avräknas mot efterlevandestödet. Vidare skall, om barnet för samma månad har rätt till såväl efterlevandestöd till barn som folkpension i form av förtidspension enligt AFL, endast den största av förmånerna utges.

Slutligen gör regeringen bedömningen att barnpension och efterlevandestöd till barn inte bör betraktas som skattepliktig inkomst till den del förmånerna för varje månad uppgår till högst en tolftedel av 40 % av prisbasbeloppet eller, vid förmåner efter båda föräldrarna, 80 % av prisbasbeloppet.

Internationella aspekter

Folkpension i form av barnpension utges enligt nuvarande regler i AFL i förhållande till den avlidnes bosättningstid eller i förhållande till det antal år med ATP-poäng som tillgodoräknats den avlidne, dvs. i 40-delar eller i 30-delar enligt det alternativ som ger det bästa resultatet för den efterlevande. Om barnet flyttar till ett land inom eller utanför EU/EES-området gäller att barnpension från folkpensioneringen betalas ut i relevant antal 30-delar i förhållande till den avlidne förälderns intjänade ATP-poäng. Även bosättningsbaserad folkpension kan betalas ut i relevanta 40-delar inom EU/EES-området. Barnpension från tilläggspensioneringen betalas ut oavsett i vilket land barnet är bosatt.

Efter en ändring i förordning (EEG) nr 1408/71, som trätt i kraft den 1 september 1999, gäller i huvudsak samma regler för beräkning och utbetalning av folkpension i form av barnpension som för folkpension i form av omställningspension eller särskild efterlevandepension. Barnpensionen följer därmed bestämmelserna för pension i förordningen och inte som tidigare bestämmelserna om familjeförmåner.

Emellertid kan barnpension under vissa förutsättningar alltjämt betraktas som en familjeförmån. Om den avlidne föräldern dels varit försäkrad i Sverige, dels under någon tid varit försäkrad i ett land vars nationella regler inte ger rätt till barnpension, kan Sverige bli skyldigt att betala ut en barnpension från folkpensioneringen även om barnet inte är bosatt i Sverige. Vidare kan Sverige komma att betala ut ett tillägg till den barnpension som barnet är berättigat till i annat EU/EES-land, om denna pension understiger den som skulle ha betalats ut om barnet varit bosatt i Sverige.

I propositionen gör regeringen bedömningen att barnpension bör betalas ut oavsett var i världen barnet är bosatt. Såvitt gäller efterlevandestöd till barn anförs att stödet skall utges som en minimiförmån och inte göras beroende av vilken anknytning den avlidne haft till Sverige. Efterlevandestödet skall

vidare prövas mot barnets barnpension samt finansieras med skatter. Mot denna bakgrund gör regeringen bedömningen att förmånen bör kunna betraktas som en sådan förmån som skall kunna undantas från exportskyldighet och således endast betalas ut så länge barnet är bosatt i Sverige. En bestämmelse som innebär att grundskyddet betalas endast så länge barnet är bosatt i Sverige skulle därmed kunna upprätthållas även i förhållande till andra länder inom EU/EES. Om regeringen inte får framgång med sin begäran att efterlevandestödet till barn förtecknas i bilaga 2 a till förordning (EEG) nr 1408/71 måste nya överväganden om efterlevandestödet göras.

Vidare gör regeringen bedömningen att efterlevandestödet till barn bör kunna avräknas mot utländsk efterlevandepension som inte är av utfyllnadskaraktär.

Övergångsbestämmelser

Barnpension

Barnpension från tilläggspensioneringen utbetalas enligt nuvarande regler med 30 % av den avlidne förälderns tilläggspension. Barnpension som har beviljats på grund av dödsfall före år 1990 utgör emellertid 40 % eller, om det även utges tilläggspension i form av änkepension efter den avlidne, 15 % av förälderns tilläggspension. Detsamma gäller om barnpension betalas ut tillsammans med tilläggspension i form av änkepension till en kvinna som är född år 1944 eller tidigare på grund av dödsfall som inträffat efter utgången av år 1989. För den avlidnes inkomster under ett prisbasbelopp kompenseras barnet genom folkpension som utgör 25 % av prisbasbeloppet.

Regeringens uppfattning är att för dem som vid ikraftträdandet redan uppbär barnpension, eller som kommer att beviljas sådan på grund av dödsfall före ikraftträdandet, kan endast marginella sänkningar av barnpensionen accepteras. För att beräkningen av barnpensioner skall kunna ske enligt de anpassade reglerna måste det nuvarande tilläggspensionsunderlaget därför beräknas så att det täcker även inkomster under ett prisbasbelopp.

I propositionen föreslås att barnpension som grundar sig på dödsfall före den 1 januari 2003 skall beräknas enligt nuvarande regler om tilläggspension i form av barnpension i AFL (dvs. 30 % av förälderns tilläggspension) jämte ett tillägg om 25 % av prisbasbeloppet.

Som nämnts utgör den 30-delsberäknade folkpensionen ersättning för första prisbasbeloppets inkomster, medan den 40-delsberäknade utgör det egentliga grundskyddet inom folkpensioneringen. Eftersom 25-procentstillägget enligt förslaget skall ingå i tilläggspensionen, kan det enligt regeringen förefalla naturligt att detta tillägg endast skall beräknas på grundval av antalet år med tillgodoräknade pensionspoäng. Emellertid finns det barn som vid ikraftträdandet uppbär barnpension i form av folkpension som har beräknats på grundval av den avlidnes bosättningstid. Om tillägget skulle beräknas enbart i 30-delar, skulle detta innebära att pensionen för dessa barn skulle komma att sänkas.

Regeringen anser att en sådan sänkning inte kan accepteras. Det föreslås därför att barnet skall ha rätt att få ett tillägg med 25 % av prisbasbeloppet i

så stor andel 30-delar eller 40-delar som motsvarar den andel av folkpension som barnet skulle haft rätt till om reglerna om folkpension i 5 kap. AFL alltjämt skulle ha tillämpats efter ikraftträdandet. En förutsättning härför är dock att det för den avlidne tillgodoräknats ATP-poäng för minst tre år. När det väl konstaterats att rätt till tilläggspension och därmed rätt till 25-procentstillägg föreligger kan tillägget 40-delsberäknas eller 30-delsberäknas beroende på vad som är mest förmånligt. Förslaget innebär att ett tillägg beräknat i 30-delar kommer att kunna exporteras oberoende av var i världen barnet är bosatt. Ett tillägg beräknat i 40-delar kommer däremot i princip att betalas ut enbart så länge barnet är bosatt i Sverige. Utbetalning kommer dock i sistnämnda fall att ske om barnet flyttar till ett annat EU/EES-land.

I propositionen föreslås vidare att den barnpension som enligt övergångsbestämmelser utgör 15 % av den avlidnes tilläggspension (dvs. om det samtidigt utges änkepension) skall räknas om till 30 % av samma underlag. Dessutom skall gälla att barnpension för de barn som vid utgången av år 2002 uppbar tilläggspension i form av barnpension med 40 % även efter ikraftträdandet skall utges med denna kompensationsgrad.

Barnpension, beräknad enligt de nuvarande bestämmelserna om tilläggspension inklusive tillägget om 25 % av prisbasbeloppet, skall fr.o.m. årsskiftet 2003/04 följsamhetsindexeras.

Vid beräkning av barnpension som grundar sig på dödsfall som inträffat före ikraftträdandet skall begränsningsregeln i 14 kap. 8 § AFL i dess lydelse före den 1 januari 2003 tillämpas när det samtidigt utges inkomstgrundande efterlevandepension till vuxen (dvs. alla efterlevandepensioner förutom änkepension skall sättas ned proportionellt så att de tillsammans inte överstiger den avlidnes egenpension).

Efterlevandestöd till barn

I propositionen föreslås att folkpension i form av barnpension skall avskaffas och att reglerna om efterlevandestöd till barn skall ges omedelbar tillämpning den 1 januari 2003 även för barn som beviljats barnpension på grund av dödsfall före ikraftträdandet. Enligt förslaget skall efterlevandestöd till barn utan ansökan betalas ut fr.o.m. januari 2003 till den som vid utgången av år 2002 uppbär underhållsstöd.

Enligt nuvarande garantiregel skall som nämnts barnpension alltid utges med sådant belopp att barnet tillsammans med vad det får i tilläggspension tillförsäkras 40 % av prisbasbeloppet. Om änkepension i form av folkpension utges skall emellertid änkepensionen likställas med den tilläggspension barnet får i form av barnpension. Regeringen har ovan föreslagit att änkepension inte skall påverka barnets rätt till minimiförsörjning i form av efterlevandestöd. Detsamma bör därför gälla för barnpensioner som har beviljats på grund av dödsfall som inträffat före ikraftträdandet. Enligt regeringen innebär detta en förbättring för de barn som hittills har varit berättigade till en lägre barnpension än 40 % av prisbasbeloppet.

Regeringen gör vidare bedömningen att den nuvarande bestämmelsen om skattebefrielse av barnpension bör gälla även barnpension och efter-

levandestöd som beviljats eller kommer att beviljas på grund av dödsfall före ikraftträdandet.

Internationella konsekvenser

När det gäller barn, som är bosatta i ett land utanför EU/EES-området och i förhållande till vilket Sverige inte har några konventionsåtaganden, utbetalas i dag endast folkpensionen i 30-delar. Ett barn som inte har rätt till någon inkomstrelaterad barnpension, och som i Sverige skulle ha uppburit endast barnpension i form av folkpension med 40 % av prisbasbeloppet (på grund av garantiregeln), har i ett sådant fall inte annat än undantagsvis rätt till barnpension från Sverige vid bosättning utomlands. Ett sådant undantag är om barnet med tillämpning av den s.k. dispensregeln i 5 kap. 16 § AFL är berättigat till folkpension även vid bosättning utomlands, dvs. om det skulle framstå som oskäligt att dra in pensionen. En motsvarande dispensbestämmelse har förts in i SofL.

Enligt vad som anges i propositionen kommer bl.a. utbetalningsreglerna i SofL att göras tillämpliga även på efterlevandestöd till barn. Därmed kan även denna förmån utges utom Sverige, om det skulle framstå som uppenbart oskäligt att dra in förmånen. Med beaktande av efterlevandestödets karaktär och dess syfte att ge barn i Sverige ett minimiskydd bör enligt regeringen nämnda bestämmelse tillämpas ytterst restriktivt.

Det förhållandet att reglerna om efterlevandestöd till barn skall tillämpas även för dem som uppbär barnpension på grund av dödsfall före ikraftträdandet kan i vissa fall få konsekvenser i form av sänkta pensioner för barn som är bosatta utomlands. Enligt regeringens uppfattning är det dock inte lämpligt att skapa övergångsregler som gäller enbart för de situationer där barnpension betalas ut utanför Sverige.

Utskottets bedömning

Utskottet anser att regeringens förslag till efterlevandeförmåner till barn har fått en sådan utformning att förmånerna även i framtiden på ett bra sätt kommer att tillgodose barns trygghet efter det att en av eller båda föräldrarna har avlidit. Utskottet, som inte har något att erinra mot förslagen i denna del, konstaterar dock att det för närvarande är osäkert om regeringens förslag att efterlevandestöd till barn skall utges endast om barnet är bosatt i Sverige kommer att kunna upprätthållas i förhållande till barn bosatt i annat EU/EES-land.

Omställningspension och garantipension

Propositionen

Inledning

Enligt vad som anges i propositionen bör syftet med omställningspension inklusive förlängd omställningspension även i fortsättningen vara att under

en viss period ge kompensation för de direkta följderna av ett dödsfall. Liksom i dag bör därför omställningspension utges under en kortare övergångsperiod närmast efter dödsfallet och till efterlevande förälder med barn även under en längre tid. Omställningspensionens huvudsakliga uppgift är enligt regeringen att den efterlevande inte skall vidkännas en alltför stor standardsänkning under en viss omställningstid efter makens död. Omställningspensionen bör därför vara en inkomstgrundad förmån.

För att inte omställningspensionen skall bli alltför låg i de fall där den avlidne bidragit till familjens försörjning på annat sätt än genom förvärvsinkomster eller haft endast låga sådana bör det enligt regeringen finnas ett grundskydd inom efterlevandepensioneringen. Regeringen anser dock att grundskyddet inte skall ha till syfte att utgöra en grundläggande försörjning utan endast skall syfta till att ge en kompletterande inkomst för den efterlevande.

Omställningspension

Omställningspension utges enligt nuvarande regler i AFL till efterlevande make, som inte uppnått 65 års ålder och som stadigvarande sammanbodde med sin make vid dennes död, om den efterlevande antingen vid dödsfallet stadigvarande bodde tillsammans med barn under tolv år, som stod under vårdnad av makarna eller endera av dem, eller också oavbrutet hade sammanbott med maken under en tid av minst fem år fram till tidpunkten för dödsfallet. Med efterlevande make likställs den som, utan att vara gift, stadigvarande sammanbodde med en icke gift man eller kvinna vid dennes död och som tidigare har varit gift med eller har eller har haft eller då väntade barn med denne. Denna s.k. likställighetsregel infördes i samband med 1990 års reformering av efterlevandepensioneringen och gäller både inom folk- och tilläggspensioneringen.

Enligt lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap likställs vidare personer som låtit registrera sitt partnerskap med makar enligt äktenskapsbalken. För dem gäller därför direkt, utan särskilda regler i efterlevandepensionssystemet, samma regler som för gifta.

Regeringen anser att de förändringar beträffande personkretsen som trädde i kraft år 1990 och grunderna för dessa äger bärkraft även i dag. Det föreslås därför att omställningspension skall kunna tillerkännas, förutom makar och personer som har ingått registrerat partnerskap och som stadigvarande sammanbott med varandra fram till tidpunkten för dödsfallet, även personer som sammanbott under liknande förhållanden med en ogift man eller kvinna om de tidigare varit gifta med varandra eller har eller har haft barn eller då väntar barn tillsammans. Liksom gäller för rätt till efterlevandepension enligt AFL anser regeringen att den övre åldersgränsen för rätt till omställningspension i det anpassade efterlevandepensionssystemet även fortsättningsvis skall vara 65 år.

Den inledande omställningspensionen bestämdes till tolv månader fr.o.m. år 1990 men av besparingsskäl förkortades den till sex månader fr.o.m den 1 januari 1997. Enligt regeringens uppfattning är dock sex månader i de allra flesta fall en alltför kort tid för att hinna anpassa sig till en sådan förändring

av familjesituationen som ett dödsfall innebär. Regeringen anser därför att det finns skäl att förlänga den inledande omställningsperioden men att förlängningen bör ske i två steg. Regeringen föreslår att den inledande omställningspensionen – på grund av dödsfall som inträffar efter utgången av år 2002 – skall utges under en tid av tio månader räknat från dödsfallet. Regeringen avser att senare återkomma med förslag som innebär att den inledande omställningspensionen fr.o.m. år 2005 kommer att utges under en tid av tolv månader.

Som nämnts utges den inledande omställningspensionen enligt nu gällande regler bl.a. om den efterlevande har hemmavarande barn som inte har fyllt tolv år. Regeringen anser att det föreligger behov av en viss omställningsperiod efter ett dödsfall även när den efterlevande har hemmavarande barn över tolv år. Det föreslås därför att rätt till omställningspension under den inledande perioden skall tillkomma efterlevande som vid dödsfallet stadigvarande bodde tillsammans med barn under 18 år, som stod under vårdnad av makarna eller endera av dem, eller som oavbrutet hade sammanbott med maken under en tid av minst fem år fram till tidpunkten för dödsfallet.

Förlängd omställningspension

Vuxna efterlevande har i dag rätt till förlängd omställningspension till dess det yngsta barnet fyller tolv år om de uppfyller kraven för rätt till inledande omställningspension och dessutom har vårdnaden om och stadigvarande bor tillsammans med barn under tolv år, som vid dödsfallet stadigvarande vistades i makarnas hem.

Som nyss nämnts föreslår regeringen att en förstärkning av den inledande omställningspensionen skall ske genom att denna förlängs till tio månader. Regeringen anser emellertid att det är befogat med ett ytterligare förstärkt skydd för en vuxen efterlevande i denna situation.

I propositionen föreslås därför att efterlevande som uppfyller villkoren för rätt till inledande omställningspension och som har vårdnaden om och stadigvarande bor tillsammans med barn under 18 år, som vid dödsfallet stadigvarande vistades i makarnas hem, skall ha rätt till förlängd omställningspension under en tid av ett år efter det att rätten till inledande omställningspension upphört, dock längst till dess det yngsta hemmavarande barnet fyllt 18 år. En efterlevande skall dock alltid ha rätt till förlängd omställningspension så länge han eller hon har vårdnaden om och stadigvarande sammanbor med barn under 12 år, som vid dödsfallet stadigvarande vistades i makarnas hem.

Det föreslås vidare att rätten till förlängd omställningspension skall upphöra om den efterlevande ingår nytt äktenskap. Detsamma skall gälla om den efterlevande stadigvarande bosätter sig tillsammans med någon som den efterlevande har varit gift med eller har eller har haft barn med. Den sistnämnda bestämmelsen skall enligt propositionen endast gälla förlängd omställningspension, eftersom rätt till inledande omställningspension inte påverkas av ändrade förhållanden efter dödsfallet.

Utgångspunkten för bestämmande av nivån för omställningspension bör enligt propositionen vara att försöka att konstruera ett system som i huvudsak ger samma kompensation som dagens omställningspension från folk- och tilläggspensioneringen.

Enligt nuvarande regler är omställningspensionens storlek beroende av om den avlidne efterlämnar också barn som är berättigat till barnpension. Om det finns barn efter den avlidne utges omställningspension med 20 % av dennes tilläggspension. I annat fall utges omställningspension med 40 % av tilläggspensionen.

Det innebär enligt propositionen att efterlevande make får omställningspension med 20 % om den avlidne maken var barnets biologiska förälder och barnpension utbetalas till barnet, men med 40 % om den avlidne maken var barnets styvförälder och inte själv hade något pensionsberättigat barn. Omställningsproblemen för den efterlevande maken och behovet av att tillbringa tid med det egna barnet torde emellertid vara lika stort i båda fallen. Regeringens uppfattning är att nämnda konsekvenser av en samordning mellan barnpension och omställningspension inte bör gälla för framtiden.

I propositionen föreslås därför att omställningspension skall utges med 55 % av den avlidnes efterlevandepensionsunderlag och att denna nivå skall vara densamma oavsett om barnpension samtidigt utges efter den avlidne eller inte.

Garantipension till omställningspension

Enligt vad som anges i propositionen bör det även i en anpassad efterlevandepensionering finnas ett grundskydd såväl under tid då inledande omställningspension utges som under tid då förlängd omställningspension betalas ut. Emellertid anser regeringen att grundskyddet inte skall utgöra en förmån som utges till samtliga pensionsberättigade. Grundskydd bör därför konstrueras som en garantipension som utges endast till dem vars avlidne maka/make inte tjänat in någon pensionsgrundande inkomst eller endast en låg sådan.

Det föreslås därför att till efterlevande som har rätt till omställningspension skall, om den avlidne inte haft pensionsgrundande inkomster eller haft endast låga sådana, omställningspension utges i form av en beskattningsbar garantipension. Vidare skall garantipension utges under hela den tid den efterlevande är berättigad till omställningspension.

Som redan nämnts skall efterlevandepension i form av omställningspension (och änkepension) beskattas enligt samma regler som gäller för förvärvsinkomster, dvs. möjligheterna till särskilt grundavdrag (SGA) vid beskattning skall inte längre finnas kvar. För att avskaffandet av SGA inte skall påverka den enskildes nettobehållning mer än marginellt, bör enligt regeringen basnivån på garantipensionen vara betydligt högre än vad som gäller för folkpensionens grundförmån (90 % av prisbasbeloppet).

Enligt regeringen bör den garanterade nivån på grundskyddet vara av en sådan storlek att den i möjligaste mån motsvarar dagens grundskydd jämte värdet av SGA. Regeringen föreslår därför att garantipension till omställ-

ningspension skall beräknas med utgångspunkt från basnivån 2,13 prisbasbelopp. Denna basnivå skall trappas av med ett belopp som motsvarar 100 % av omställningspensionen. Med omställningspension skall likställas utländsk efterlevandepension som inte är av utfyllnadskaraktär.

Enligt förslaget skall garantipension årligen räknas om i förhållande till förändringen i det allmänna prisläget.

Regeringens förslag innebär att alla efterlevande med rätt till omställningspension garanteras en efterlevandepension om 2,13 prisbasbelopp, vilket enligt prisbasbeloppet för år 2000 motsvarar ca 6 500 kr per månad. En efterlevande med en omställningspension understigande 2,13 prisbasbelopp får garantipension med en utfyllnadsdel upp till detta belopp, medan en efterlevande med rätt till högre omställningspension inte får någon garantipension.

Utbetalning av garantipension till omställningspension

I propositionen föreslås att garantipension till omställningspension, på samma sätt som garantipension till ålderspension, skall kunna betalas ut enbart till en efterlevande som är bosatt i Sverige. På grund av den exporträtt som följer av förordning (EEG) nr 1408/71 och av konventionsförpliktelser kommer emellertid garantipension att i stor utsträckning få betalas ut även till personer som är bosatta inom EU/EES-området m.fl. länder..

Som nämnts finns i dag en viss möjlighet att i särskilt ömmande fall betala ut 40-delsberäknad folkpension i form av efterlevandepension även utanför EU/EES-området. Motsvarande bestämmelse har också införts SofL. Regeringen gör bedömningen att garantipensionen inom efterlevandepensioneringen skall utgöra en bosättningsbaserad förmån enligt nämnda lag. Därigenom kommer också dispensregeln att gälla för utbetalning av garantipension till omställningspension.

Försäkringstid för garantipension

För rätt till oavkortad folkpension i form av efterlevandepension krävs enligt nu gällande regler att den avlidne kan tillgodoräknas minst 40 års bosättning i Sverige mellan 16 och 64 års ålder. Folkpension kan även vara 30-delsberäknad, dvs. beräknad på grundval av antalet år med intjänade och antagna pensionspoäng. För rätt till folkpension krävs att den avlidne antingen har tillgodoräknats pensionspoäng för tilläggspension i minst tre år eller har varit bosatt i Sverige i minst tre år. Till skillnad från den bosättningsbaserade folkpensionen betalas den 30-delsberäknade folkpensionen ut även vid bosättning utanför Sverige. Den som omfattas av förordning (EEG) nr 1408/71 kommer till följd av den s.k. sammanläggningsprincipen i nämnda förordning, att vid fullgörande av kravet på försäkringstid få tillgodoräkna sig även försäkringstid som i andra EU/EES-länder. För att sammanläggning skall kunna ske krävs dock att pensionspoäng tillgodoräknats i Sverige för minst ett år. För medborgare som är bosatta i annat EU/EES-land (och som under minst ett år varit bosatta i Sverige) gäller därmed att förmåner kommer att

betalas ut i samma omfattning som om de vore bosatta i Sverige, dvs. även 40-delsberäknad folkpension exporteras inom EU/EES.

I propositionen föreslås att garantipension till omställningspension skall vara beroende av den avlidnes försäkringstid (bosättningstid). För rätt till oavkortad garantipension skall det krävas att den avlidne har tillgodoräknats 40 års försäkringstid. Vid kortare försäkringstid skall garantipensionen utges med så stor andel därav som svarar mot förhållandet mellan det antal år för vilka försäkringstid har tillgodoräknats och talet 40. Garantipension skall vidare utges endast under förutsättning att den avlidne har tillgodoräknats en försäkringstid om minst tre år.

För att undvika att garantipension skall kunna tjänas in enbart genom studier i Sverige under ungdomsåren tillgodoräknas i det nya ålderspensionssystemet bosättningstid för garantipension mellan 25 och 64 år.

Enligt regeringens uppfattning föreligger det dock en skillnad mellan garantipensionen inom ålderspensioneringen, som i de allra flesta fall betalas ut efter den pensionsberättigades förvärvsaktiva period, och ett grundskydd inom efterlevandepensioneringen, som ofta kommer i fråga på grund av dödsfall i förvärvsaktiv ålder. Om ungdomsåren inte gav rätt till tillgodoräknande av försäkringstid – och därmed även till att få framtida försäkringstid beaktad – skulle detta leda till att något grundskydd inte skulle betalas ut om dödsfallet inträffar före det att den avlidne fyllt 25 år. Trots den avvikelse detta innebär i förhållande till ålderspensioneringen, föreslår regeringen att samma åldersgräns som gäller i dag för tillgodoräknande av bosättningstid skall gälla beträffande försäkringstiden i ett anpassat efterlevandepensionssystem, dvs. en nedre åldersgräns på 16 år.

Försäkringstid skall i övrigt tillgodoräknas enligt motsvarande regler som gäller för garantipension inom ålderspensionssystemet. Därtill skall flyktingar, för tid före ankomsten till Sverige, tillgodoräknas bosättningstid i hemlandet fr.o.m. 16 år i förhållande till det antal år som de har tillgodoräknats försäkringstid i Sverige.

Det föreslås vidare att för tid före ikraftträdandet av lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn skall som försäkringstid för garantipension till omställningspension tillgodoräknas sådan tid som fått tillgodoräknats som bosättningstid för folkpension enligt AFL.

Framtida försäkringstid vid beräkning av garantipension m.m.

Om ett dödsfall inträffar i förvärvsaktiv ålder utges enligt nuvarande regler folkpension på grundval av den bosättningstid som kan tillgodoräknas den avlidne fr.o.m. 16 år t.o.m. året före dödsfallet. Därutöver kan bosättningstid tillgodoräknas för tiden därefter t.o.m. det år då den avlidne skulle ha fyllt 64 år. På grund härav kan en person som avlider i unga år lämna efter sig lika stor efterlevandepension från folkpensioneringen som en person som avlider efter uppnådd pensionsålder.

Regeringen anser att det även i ett framtida efterlevandepensionssystem bör finnas möjlighet att beakta framtida antagen försäkringstid vid beräkningen av garantipensionens storlek. Det föreslås därför att det i ett anpassat efterlevandepensionssystem skall finnas en regel som gör det möjligt att vid

bedömningen av rätten till oavkortad garantipension beakta även framtida försäkringstid i de fall dödsfallet sker under den avlidnes förvärvsaktiva period.

Förslaget om ett grundskyddssystem inom efterlevandepensioneringen liknar i väsentliga avseenden garantipensionen till ålderspension. Med hänsyn härtill är det enligt regeringen rimligt att en avkortning av garantipensionen görs med hänsyn till bristande försäkringstid respektive till uppburen omställningspension enligt samma principer som i det nya ålderspensionssystemet.

Regeringen föreslår därför, om den avlidnes tillgodoräknade försäkringstid är kortare än 40 år, att basnivån först minskas med hänsyn till bristande försäkringstid och att hela omställningspensionen, inklusive eventuell likställd utländsk pension som ej har utfyllnadskaraktär, därefter reducerar garantipensionen.

Övergångsregler

Omställningspension och garantipension

Enligt regeringen bör för rätt till omställningspension dödsfallstidpunkten vara avgörande för vilka regler som skall tillämpas. Det innebär att en efterlevande som beviljas inledande omställningspension på grund av dödsfall före ikraftträdandet kommer att ha rätt till omställningspension under sex månader i stället för tio månader som skall gälla när sådan pension beviljas på grund av dödsfall efter ikraftträdandet. Förslaget om rätt i vissa fall till omställningspension under ytterligare ett år efter den inledande perioden skall inte heller tillämpas då rätten till omställningspension grundar sig på dödsfall som inträffat före ikraftträdandet.

Omställningspension på grund av dödsfall som inträffat före ikraftträdandet skall därvid beräknas enligt nuvarande regler om tilläggspension i AFL. Därtill skall utges ett tillägg om 90 % av prisbasbeloppet. Eftersom detta tillägg är att betrakta som en inkomstgrundad del av pensionen skall krävas att det för den avlidne tillgodoräknats ATP-poäng för minst tre år.

Dessutom skall den efterlevande vara berättigad till en garantipension, som skall beräknas med utgångspunkt från en basnivå om 2,15 prisbasbelopp. Basnivån skall trappas av med ett belopp som motsvarar 100 % av omställningspensionen, inklusive 90-procentstillägget, till den del den inte överstiger 1,49 prisbasbelopp. För omställningspension därutöver skall avtrappning göras med ett belopp motsvarande 44 %.

Försäkringstid

I propositionen föreslås att 90-procentstillägget som huvudregel skall 30-delsberäknas, dvs. utges på grundval av den avlidnes år med tillgodoräknade pensionspoäng för tilläggspension. Eftersom garantipensionen skall utgöra ett grundskydd föreslås att den skall vara 40-delsberäknad, dvs. utges på grundval av den avlidnes bosättningstid.

Emellertid föreslås att 90-procentstillägget, på samma sätt som beträffande 25-procentstillägget till barnpension, och garantipensionen skall kunna beräknas såväl på den avlidnes bosättningstid som på antalet år med pensionspoäng. Om den avlidnes faktiska och/eller framtida beräknade bosättningstid i Sverige är kortare än 40 år skall dock garantipensionens basnivå och avtrappningsintervall minskas med 1,0 % för varje år som understiger 40 år innan avräkning mot omställningspensionen görs.

Om garantipensionen i stället skall beräknas på den avlidnes tillgodoräknade år med pensionspoäng för tilläggspension och den avlidne inte kan tillgodoräknas 30 år med faktiska eller antagna pensionspoäng skall minskning i stället göras med 1,8 % för varje år som understiger 30 år.

Årlig omställningspension, inklusive 90-procentstillägget, skall fr.o.m. årsskiftet 2003/04 följsamhetsindexeras. Garantipension till omställningspension skall räknas om i förhållande till förändringen i det allmänna prisläget. Detta innebär enligt propositionen att omställningspension och garantipensionen till omställningspension kommer att utvecklas på olika sätt. Därmed måste det varje år göras en prövning av om en kvinna som har beviljats omställningspension har fortsatt rätt till garantipension till omställningspension och i så fall med vilket belopp.

Utbetalning av pension

Enligt vad som anges i propositionen innebär de föreslagna reglerna att den del av omställningspensionen som efter ikraftträdandet kommer att bestå av tilläggspension beräknad enligt bestämmelserna i AFL bör exporteras oavsett i vilket land den efterlevande är bosatt. Detsamma bör gälla för motsvarande antal 30-delar av 90-procentstillägget. Till den del tillägget är 40-delsberäknat, skall det emellertid enligt huvudregeln kunna utbetalas endast så länge den efterlevande är bosatt i Sverige. Denna regel kommer emellertid inte att kunna upprätthållas i förhållande till annat EU/EES-land.

Som redan nämnts finns enligt nuvarande regler möjlighet att i vissa fall efter dispens betala ut folkpension även vid bosättning utanför EU/EES-området. Motsvarande bestämmelse har förts in i SofL. Eftersom regeringen anser att garantipension till omställningspension skall föras in i SofL såsom en bosättningsbaserad förmån kommer dispensregeln att gälla även för utbetalning av garantipension. Detsamma gäller 90-procentstillägget, till den del det har beräknats på den avlidnes bosättningstid i Sverige.

Motionerna

I motion Sf21 yrkande 2 av Margit Gennser m.fl. (m, kd, fp) begärs ett tillkännagivande om att fr.o.m. den 1 januari 2001 återställa utbetalningstiden för omställningspensionerna till tolv månader. Eftersom det rör sig om relativt små kostnader att återställa omställningsperioden anser motionärerna att det inte är befogat att förlänga perioden stegvis.

I motion Sf22 av Gudrun Schyman m.fl. (v) begärs ett tillkännagivande om att undersöka möjligheten att återställa omställningsperiodens längd till tolv

månader vid en tidigare tidpunkt än den som propositionen föreslår. Enligt motionärerna kan det finnas ekonomiskt utrymme för en tidigareläggning.

I motion Sf20 av Birgitta Carlsson m.fl. (c) begärs ett tillkännagivande om att omställningsperioden bör förlängas till tolv månader fr.o.m. den 1 januari 2001.

I motion Sf19 av Kerstin-Maria Stalin (mp) begärs i yrkande 1 ett tillkännagivande om behovet av att likställa alla familjebildningar inför lagen. Motionären framhåller att om ett par som bor tillsammans inte har gemensamma barn och den avlider som har barn i ett tidigare förhållande kan den efterlevande få ta hand om barnet utan att själv få efterlevandepension. Samma gäller för par som lever i homosexuella förhållanden och har barn.

I samma motions yrkande 2 begärs utredning om hur gällande familjelagstiftning skall kunna förändras så att familjer inte diskrimineras, och i yrkande 3 begärs ett tillkännagivande om att alla familjetyper i efterlevandepensionssystemet måste likställas för barnens skull. Enligt motionären lever barn i alla möjliga familjekonstellationer, t.ex. barn som lever med homosexuella par.

Utskottets bedömning

Som redan nämnts förkortades omställningsperioden till sex månader fr.o.m. den 1 januari 1997. Härigenom beräknades kostnaderna totalt minska med ca 70 miljoner kronor per år. Denna åtgärd, som bedömdes som nödvändig med hänsyn till det då rådande ekonomiska läget i landet, var en i en rad åtgärder för att uppnå de uppställda målen för de offentliga finanserna åren 1997–1999. Vid riksdagens behandling tillstyrkte utskottet förslaget med hänvisning dels till nödvändigheten av besparingar, dels till att den förkortade perioden inte innebar några förändringar för efterlevande som vårdar barn under tolv år (bet. 1996/97:SfU1 s. 37).

I propositionen anförs att sex månaders utbetalning i de allra flesta fall är en alltför kort tid för att hinna anpassa sig till en sådan förändring av familjesituationen som ett dödsfall innebär. Regeringen har vidare bedömt att det statsfinansiella läget är sådant att en förlängning till tio månader kan ske fr.o.m. år 2003. Utskottet instämmer i bedömningen att sex månader är en alltför kort tid och att tiden med inledande omställningspension därför bör förlängas på det sätt regeringen föreslagit. Efterlevande med hemmavarande barn mellan 12 och 18 år kommer dessutom att, efter den inledande omställningsperioden, få förlängd omställningspension med tolv månader. Utskottet förutsätter att regeringen återkommer med förslag till riksdagen om det visar sig ekonomiskt möjligt att tidigarelägga den aviserade förlängningen av den inledande omställningspensionen till tolv månader. Utskottet tillstyrker därmed regeringens förslag om omställningspension och garantipension till omställningspension.

Med det anförda avstyrker utskottet motionerna Sf21 yrkande 2, Sf22 och Sf20.

Vad därefter gäller motion Sf19 med yrkanden bl.a. om att likställa alla familjebildningar anser utskottet i likhet med regeringen att de förändringar i personkretsen som gjordes i samband med 1990 års reform alltjämt står sig.

Utskottet anser med andra ord att det inte finns skäl att frångå regeringens förslag såvitt gäller den pensionsberättigade personkretsen. En efterlevande som inte var eller varit gift med den avlidne eller har eller haft eller väntade barn med denne har visserligen inte rätt till omställningspension men ett barn till den avlidne får sitt försörjningsbehov i förhållande till denne tillgodosett genom barnpension. Med det anförda avstyrker utskottet motion Sf19 yrkandena 1–3.

Särskild efterlevandepension

Propositionen

Avveckling av särskild efterlevandepension

Särskild efterlevandepension utges enligt nuvarande regler i AFL om villkoren för rätt till omställningspension är uppfyllda och den efterlevande alltsedan makens död haft svårigheter att försörja sig själv. Förmånen utges först efter det att rätten till omställningspension inklusive förlängd omställningspension upphört. Dessutom krävs att den efterlevandes möjlighet att bereda sig inkomst genom ett för henne/honom lämpligt arbete är nedsatt med minst en fjärdedel alltsedan makens död och att nedsättningen beror på arbetsmarknadsmässiga skäl, nedsatt hälsa eller annan därmed jämförlig omständighet samt kan antas vara inte endast kortvarig. Särskild efterlevandepension kan utges som hel, tre fjärdedels, halv eller en fjärdedels pension. Rätten till särskild efterlevandepension upphör när den efterlevande fyller 65 år eller dessförinnan börjar ta ut ålderspension. Förmånen kan begränsas till viss tid och skall under alla förhållanden omprövas minst en gång vart tredje år. Omprövningen får emellertid inte medföra höjning av beviljad särskild efterlevandepension.

Enligt regeringen är det inte motiverat att ha bestämmelser som syftar till att ge efterlevande med egna försörjningssvårigheter en pension i händelse av makens dödsfall. Samma skydd finns inte innan maken avlider och motsvarande förmån finns inte heller för t.ex. frånskilda makar. Regeringen anser att dessa i huvudsak arbetsmarknadsmässiga problem bör lösas genom arbetsmarknadspolitiska åtgärder eller, om arbetsoförmågan i stället har sin grund i medicinska skäl, behandlas inom ramen för sjukförsäkringen eller förtidspensioneringen.

Regeringen anser att den särskilda efterlevandepensionen bör avskaffas och föreslår därför att särskild efterlevandepension inte skall kunna beviljas efter utgången av år 2002.

Övergångsbestämmelser

I propositionen föreslås att den som vid utgången av år 2002 uppbär eller då är berättigad till särskild efterlevandepension skall ha fortsatt rätt till sådan pension fram till 65 års ålder eller till dess rätten på annat sätt upphör.

Enligt vad som anges i propositionen skall rätt till särskild efterlevandepension faktiskt ha förelegat före ikraftträdandet. Förslaget innebär således att även om dödsfallet inträffat före ikraftträdandet men särskild efterlevan-

depension inte har beviljats på grund av att omställningspension alltjämt utges, särskild efterlevandepension inte skall kunna beviljas efter utgången av år 2002.

Vidare föreslås att särskild efterlevandepension skall bestå av en del som grundar sig på den avlidnes tillgodoräknade pensionspoäng för tilläggspension och ett 90-procentstillägg. Partiell särskild efterlevandepension skall vid ikraftträdandet räknas om genom att pensionen i stället för att utges som tre fjärdedels, halv eller en fjärdedels pension skall utges som 85 %, 65 % och 28 % av hel sådan pension för att undvika en sänkning av nettobeloppet.

Till särskild efterlevandepension skall kunna utges en garantipension. Denna garantipension skall beräknas enligt motsvarande regler som föreslås för garantipension till omställningspension för den som beviljas sådan pension på grund av dödsfall som inträffat före år 2003 (dvs. på grundval av en basnivå om 2,15 prisbasbelopp).

I propositionen föreslås vidare att den årliga särskilda efterlevandepensionen skall följsamhetsindexeras fr.o.m. årsskiftet 2003/04. Garantipension till särskild efterlevandepension skall räknas om i förhållande till förändringar i det allmänna prisläget.

Såvitt gäller minsknings- och samordningsregler föreslås i propositionen att de regler som i dag gäller för rätt till särskild efterlevandepension enligt AFL alltjämt skall tillämpas.

Utskottets bedömning

Utskottet anser i likhet med regeringen att det är riktigt att avskaffa den särskilda efterlevandepensionen för framtiden. De försörjningsproblem efter en make/makas frånfälle som hittills har lösts genom beviljande av en sådan pension bör, som regeringen anfört, lösas genom arbetsmarknadsmässiga åtgärder eller inom ramen för sjukförsäkringen eller förtidspensioneringen. Utskottet biträder därför förslagen i denna del.

Änkepension och garantipension

Gällande regler för rätt till änkepension

När efterlevandepensionerna reformerades konstaterades att det varken var möjligt eller önskvärt att fr.o.m. ikraftträdandet den 1 januari 1990 helt upphäva de tidigare gällande reglerna för änkepension. Hänsynen till de kvinnor som redan uppbar änkepension enligt det gamla systemet ansågs göra det nödvändigt att under en lång övergångstid bibehålla det gamla systemet med änkepension. Till följd härav infördes också omfattande och långtgående övergångsbestämmelser. De genom övergångsbestämmelserna alltjämt gällande reglerna för änkepension kan sammanfattas enligt följande.

Änkepension från folkpensioneringen

En änka som inte fyllt 65 år, och som inte uppbär folkpension i form av ålderspension, har rätt till änkepension från folkpensioneringen under förut-

sättning att hon antingen fyllt 36 år vid mannens död och då varit gift med honom i minst fem år, eller att hon då har den rättsliga vårdnaden om och stadigvarande bor tillsammans med barn under 16 år, som vid mannens död stadigvarande vistades i makarnas hem eller hos änkan. Med änka likställs ogift eller frånskild kvinna eller änka som stadigvarande sammanbott med ogift eller frånskild man eller änkling vid dennes död och som antingen varit gift med eller har eller har haft barn med honom.

Änkepensionen utges till maka eller därmed likställd som fyllt 50 år med 90 % av prisbasbeloppet. För änka som inte fyllt 50 år minskas pensionen med en femtondel för varje år som änkans ålder understiger 50 år vid mannens död, såvida hon inte sammanbor med barn under 16 år.

Sedan den 1 april 1997 sker en inkomstprövning av folkpension i form av änkepension och pensionstillskott till sådan förmån. Inkomstprövning skall dock inte ske av änkepension för de första sex månaderna som den betalas ut och inte heller av änkepension som betalas ut till kvinna som har vårdnaden om barn som inte har fyllt tolv år. Den inkomst som påverkar folkpensionens storlek beräknas i huvudsak enligt de regler som gäller för beräkningen av bostadstillägg till pensionärer.

När änkan fyller 65 år (eller dessförinnan börjar uppbära egen ålderspension) byts – till skillnad från vad som är fallet inom tilläggspensioneringen – änkepensionen från folkpensioneringen ut mot ålderspension.

Änkepension från tilläggspensioneringen

Änkepension utges till änka efter en försäkrad, om äktenskapet varat i minst fem år och ingåtts senast den dag då mannen fyllde 60 år eller om makarna har gemensamt barn. För rätt till änkepension från tilläggspensioneringen krävs således att äktenskap har förelegat. Änkepension från tilläggspensioneringen kan betalas ut samtidigt med kvinnans egen tilläggspension i form av ålderspension även efter det att hon fyllt 65 år.

Om den avlidne förutom änkan efterlämnar barn som är berättigat till barnpension från tilläggspensioneringen utgör änkepensionen 35 % av den avlidnes tilläggspension. Finns inte något pensionsberättigat barn, är änkepensionen 40 % av tilläggspensionen.

Övergångsbestämmelser

När de nya reglerna för efterlevandepension trädde i kraft den 1 januari 1990 ersatte de i princip de äldre reglerna för änkepension. De nya reglerna tillämpas som huvudregel vid dödsfall som inträffar år 1990 eller senare. Övergångsbestämmelserna innebär dock att änkepension enligt de regler som gällde före den 1 januari 1990 kan betalas ut och även nybeviljas under lång tid framöver. Övergångsreglerna innebär i huvudsak följande.

1. Kvinnor som den 31 december 1989 redan hade rätt till änkepension har fortsatt rätt till sådan pension. Pensionen betalas ut helt enligt äldre bestämmelser om folk- och tilläggspension. Sedan april 1997 inkomstprövas folkpensionsdelen.

2. Kvinnor som är födda år 1929 eller tidigare, och som var gifta med den avlidne den 31 december 1989, får änkepension helt enligt de äldre reglerna och kan beviljas sådan pension – i praktiken numera endast tilläggspension eftersom samtliga dessa kvinnor har fyllt 65 år och därför inte är berättigade till folkpension i form av änkepension – även när dödsfallet inträffar år 1990 eller senare.

3. Kvinnor som är födda åren 1930–1944, och som var gifta (eller i fråga om folkpension därmed likställda) med den avlidne den 31 december 1989, kan nybeviljas änkepension också vid dödsfall år 1990 eller senare. För tid före det kvinnan fyller 65 år betalas änkepension ut helt enligt äldre regler. Sedan den 1 april 1997 inkomstprövas folkpensionsdelen. Från 65-årsmånaden (eller vid den tidigare tidpunkt då änkan börjat uppbära ålderspension) betalas tilläggspension i form av änkepension bara ut i den mån den överstiger kvinnans egen ålderspension från tilläggspensioneringen. Enligt en garantiregel har kvinnan dock alltid rätt till en sammanlagd pension som motsvarar viss andel av summan av kvinnans egen och mannens beräknade ålderspension, dvs. änkepensionen minskas enbart ned till denna garantinivå. Denna garantinivå utgör t.ex. 60 % för kvinnor födda år 1930 och 50 % för kvinnor som är födda under något av åren 1935–1944.

4. Kvinnor som är födda år 1945 eller senare omfattas av det reformerade regelsystemet och kan beviljas omställningspension och särskild efterlevandepension från folk- och tilläggspensioneringen på grund av dödsfall efter år 1989. Gifta kvinnor (och såvitt gäller folkpension även därmed likställda) har dessutom rätt till vad som kan sägas motsvara den änkepension som intjänats före år 1990. Om en sådan kvinna vid utgången av år 1989 uppfyllde kraven för rätt till änkepension från folkpensioneringen (då fyllda 36 år och gift minst fem år dessförinnan eller vårdnad om barn under 16 år) och/eller från tilläggspensioneringen (gift minst fem år dessförinnan och äktenskapet ingåtts senast den dag mannen fyllde 60 år eller gemensamt barn), har hon rätt till änkepension enligt särskilda regler. Från tilläggspensioneringen utges då änkepension på grundval av de pensionspoäng som mannen tjänat in t.o.m. år 1989 (dock utan antagandepoängberäkning). Från folkpensioneringen utbetalas änkepension med lika många 30-delar av en oavkortad pension som tilläggspensionen. Hel änkepension betalas således ut, om mannen tjänat in ATP-poäng för minst 30 år före år 1990. Folkpensionsdelen inkomstprövas sedan den 1 april 1997. För tid då kvinnan kan ha rätt till både änkepension och omställningspension eller särskild efterlevandepension, utbetalas änkepension bara i den mån denna överstiger efterlevandepensionen. Fr.o.m. den månad då kvinnan fyller 65 år (eller vid den tidigare tidpunkt då hon börjat uppbära ålderspension) minskas tilläggspensionen i form av änkepension fullt ut med beloppet för kvinnans egen tilläggspension i form av ålderspension. I detta fall gäller ingen garantiregel.

Propositionen

Rätt till änkepension på grund av dödsfall före år 2003

Enligt vad som anges i propositionen har många kvinnor som i dag uppbär änkepension under lång tid uppburit denna förmån. De har därvid inrättat sina liv härefter och förlitat sig på att möjligheterna till änkepension skall bestå. Dessa kvinnor har i många fall även, med hänsyn till arbetslivserfarenhet och utbildning, svårt att hävda sig på dagens arbetsmarknad. Änkepensionen utgör därför i många fall den huvudsakliga eller enda inkomsten för dessa kvinnor.

I propositionen föreslås därför att en kvinna som har beviljats eller kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall före den 1 januari 2003 skall ha rätt till sådan pension även efter denna tidpunkt.

Det anförs vidare att förhållandena alltjämt är sådana att kvinnor arbetar deltid i större utsträckning än män. Dessutom finns det kvinnor, företrädesvis födda under 1930-talet eller början av 1940-talet, som när de bildade familj påtog sig uppgiften att sköta barnen och hemmet. Enligt regeringens uppfattning är dessa kvinnor i ett större behov av efterlevandeskydd än män i motsvarande ålder samt yngre kvinnor som arbetat och utbildats på ungefär samma villkor som män. Även om det kan ifrågasättas om det i framtiden skall kunna beviljas änkepension, bör enligt regeringen hänsyn tas till att det endast är ett tiotal år sedan de nuvarande änkepensionsreglerna beslutades efter ett omfattande utredningsarbete och under bred politisk enighet.

Mot bakgrund härav anser regeringen att det inte för någon åldersgrupp kvinnor finns tillräckliga skäl att helt ta bort möjligheterna till beviljande av änkepension i framtiden eller att begränsa den tid under vilken sådan pension skall kunna utges. Regeringen föreslår därför att änkepension även skall kunna beviljas på grund av dödsfall som inträffar efter utgången av år 2002.

Enligt regeringen föreligger det inte heller skäl att ändra den nuvarande personkretsen som är berättigad till tilläggspension i form av änkepension. Regeringen föreslår därför att änkepension efter ikraftträdandet skall kunna utges till samma personkrets som enligt nuvarande regler om tilläggspension i form av änkepension enligt AFL.

Beräkning av änkepension på grund av dödsfall före år 2003 för tid före det att änkan fyllt 65 år

Kvinnor som har beviljats änkepension från tilläggspensioneringen före år 2001 får i samtliga fall tilläggspension i form av änkepension som baserats på den avlidne mannens ATP-poäng eftersom mannen avlidit före det att bestämmelserna om utbetalning av reformerad ålderspension trätt i kraft. Endast när dödsfallet har inträffat något av åren 2001–2002 kan den avlidne mannen ha kommit att beröras av det nya ålderspensionsystemet. Med hänsyn härtill anser regeringen att änkepension även efter utgången av år 2002 skall beräknas på grundval av den avlidne mannens tilläggspension.

Det föreslås därför att änkepension till de kvinnor som beviljats eller kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall före år 2003 även fortsättningsvis skall beräknas på den avlidne mannens intjänade eller antagna ATP-poäng. Detta underlag skall 30-delsberäknas med hänsyn till den avlidne mannens tillgodoräknade år med ATP-poäng och beräknas på grundval av den genomsnittliga pensionspoängen för de 15 bästa åren. Därutöver skall krävas att den avlidne tillgodoräknats pensionspoäng under minst tre år.

För kvinnor som är födda år 1945 eller senare gäller att det endast är den avlidne mannens intjänade ATP-poäng t.o.m. år 1989 som enligt nuvarande regler ligger till grund för beräkningen av tilläggspension i form av änkepension. Någon antagandepoängberäkning sker inte även om mannen avlidit i förvärvsaktiv ålder efter år 1989. Regeringen anser inte att det finns skäl att ändra förutsättningarna för beräkningen av änkepension för dessa kvinnor och föreslår därför att änkepension för denna grupp även efter utgången av år 2002 skall beräknas på samma sätt som enligt nuvarande bestämmelser om tilläggspension i form av änkepension.

Vidare föreslås att änkepension även i fortsättningen skall utgöra 40 % eller, om den avlidne efterlämnar barn som är berättigat till barnpension, 35 % av den avlidne makens tilläggspension.

Beräkning av änkepension på grund av dödsfall efter utgången av år 2002 för tid före det att änkan fyllt 65 år

Vissa av de män som avlider efter år 2002 kommer att vara födda år 1954 eller senare och därmed i sin helhet omfattas av det reformerade ålderspensionssystemet. Trots det anser regeringen att det är förenat med betydande fördelar att ha samma underlag för dem som beviljas änkepension på grund av dödsfall som inträffar efter utgången av år 2002 som för dem som redan dessförinnan börjat uppbära sådan pension.

Regeringen föreslår därför att kvinnor födda år 1944 eller tidigare som kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall efter utgången av år 2002 skall få sin änkepension beräknad på den avlidne mannens tilläggspension. Detta underlag skall 30-delsberäknas och beräknas på grundval av den genomsnittliga pensionspoängen för de 15 bästa poängåren. Därutöver skall krävas att den avlidne tillgodoräknats pensionspoäng under minst tre år. Om dödsfallet sker under den avlidnes förvärvsaktiva ålder skall hänsyn även tas till antagandepoäng enligt nuvarande regler med undantag dock för att antagandepoäng inte skall beräknas enbart på grund av att den avlidne vid tidpunkten för dödsfallet haft en sjukpenninggrundande inkomst motsvarande minst ett prisbasbelopp.

Enligt av riksdagen antagna riktlinjer för en reformerad förtidspension (prop. 1997/98:111, bet. 1997/98:SfU11, rskr. 1997/98:237) skall förtidspension beräknas på den försäkrades genomsnittliga inkomster under en viss tid före dödsfallet. Frågan om den närmare utformningen av det nya förtidspensionssystemet bereds för närvarande inom Regeringskansliet. När de nya förtidspensionsreglerna väl trätt i kraft kommer personer födda år 1954 eller senare inte att ha någon anknytning till tilläggspensionssystemet och det kommer därmed inte att registreras några ATP-poäng för dessa personer.

Med hänsyn härtill föreslår regeringen att om mannen är född år 1954 eller senare skall änkepensionen beräknas utifrån mannens faktiska ATP-poäng t.o.m. den 31 december 2002 samt, i förekommande fall, tillgodoräknade antagandepoäng för tiden fr.o.m. år 2003 t.o.m. det år då mannen skulle ha fyllt 64 år. Förslaget innebär att mannens inkomster efter utgången av år 2002 helt kommer att sakna betydelse för det underlag som änkepensionen skall beräknas på. Om mannen har en relativt låg inkomst år 2002 och senare väsentligt ökar sin inkomst, kommer det höjda inkomstläget inte att påverka änkepensionens storlek, trots att dödsfallet kanske inträffar långt senare. Även det motsatta förhållandet kan emellertid uppstå om mannen år 2002 hade en hög inkomst och denna därefter väsentligt sänkts.

Såvitt gäller kvinnor födda år 1945 eller senare som beviljas änkepension på grund av dödsfall som inträffar efter utgången av år 2002 föreslås att de skall få änkepensionen 30-delsberäknad med hänsyn till mannens t.o.m. år 1989 intjänade år med ATP-poäng. För rätt till änkepension skall dessutom krävas att den avlidne tillgodoräknats pensionspoäng för tilläggspension under mint tre år.

Vidare föreslås att änkepension till samtliga kvinnor även i fortsättningen skall utgöra 40 % eller, om den avlidne efterlämnar barn som är berättigat till barnpension, 35 % av det sålunda beräknade underlaget.

Änkepension när änkan fyllt 65 år eller dessförinnan börjat uppbära ålderspension

Som nämnts utges tilläggspension i form av änkepension enligt nuvarande regler även efter det att kvinnan fyllt 65 år. Det saknar därvid betydelse om kvinnan gjort ett s.k. tidigt uttag av ålderspension eller om uttag av ålderspension sker först efter det att kvinnan fyllt 65 år. Folkpension i form av änkepension utges dock längst till dess att kvinnan börjar uppbära ålderspension och som längst till dess att hon fyller 65 år.

I propositionen föreslås att inkomstgrundad änkepension även i ett anpasssat efterlevandepensionssystem skall utges sedan kvinnan har fyllt 65 år och oberoende av om ålderspension då utges.

För kvinnor födda år 1930 eller senare sker som redovisats ovan en samordning som innebär att änkan får behålla endast den del av tilläggspension i form av änkepensionen som överstiger hennes egen ålderspension från tilläggspensioneringen. Vidare finns en särskild garantiregel för kvinnor födda något av åren 1930–1944. Regeringen anser inte att det finns skäl att ändra dessa regler och föreslår därför att både samordnings- och garantiregeln skall finnas kvar i ett anpassat efterlevandepensionssystem. Såvitt gäller garantiregeln skall den liksom enligt nuvarande bestämmelser endast tillämpas för kvinnor som är födda något av åren 1930–1944.

För de änkor som är födda år 1953 eller tidigare och som beviljats änkepension efter år 1989 skall samordningen ske mellan änkepensionen och kvinnans egen inkomstgrundade ålderspension.

För kvinnor födda år 1954 eller senare, för vilka det inte kommer att registreras ATP-poäng efter år 2002, skall samordningen ske mellan kvinnans egen faktiska ålderspension och änkepensionen baserad på den avlidne man-

nens ATP-poäng t.o.m. år 1989 med tillägg av en ATP-poäng och beräknad i relevanta 30-delar. På detta sätt skapas enligt regeringen två underlag som vid tillämpningen av samordningsregeln båda baserar sig på inkomster från första kronan.

Beträffande de kvinnor som erhållit änkepension före år 1990 och kvinnor som är födda år 1929 eller tidigare föreslås ingen förändring i förhållande till dagens regler, dvs. någon samordning mellan änkepension och egen ålderspension skall inte ske för dessa kvinnor.

Tillägg till änkepension

Enligt nuvarande regler tillgodoräknas pensionspoäng endast för inkomster som överstiger ett förhöjt prisbasbelopp. Lägre inkomster under ett år kompenseras genom folkpensionen, som inom änkepensioneringen utgör 90 % av prisbasbeloppet.

För att kompensera för det första prisbasbeloppets inkomster inom änkepensioneringen föreslår regeringen att en kvinna som inte har fyllt 65 år och som har rätt till änkepension skall få ett tillägg om 90 % av prisbasbeloppet (90-procentstillägg). För rätt till tillägget skall krävas att änkan uppfyller kraven för rätt till garantipension till änkepension. Det innebär enligt vad som anges i propositionen att kvinnan måste ha varit gift med den avlidne vid tidpunkten för dödsfallet och då även haft vårdnaden om och stadigvarande sammanbott med barn under 16 år eller ha fyllt 36 år och varit gift med den avlidne i minst fem år. En kvinna som enligt nuvarande regler varit berättigad till tilläggspension i form av änkepension men inte till folkpension kommer således inte att vara berättigad till 90-procentstillägget (t.ex. en kvinna som var 30 år vid makens död och som inte hade några barn).

Uttag av ålderspension som sker före 65 år skall enligt förslaget inte påverka rätten till tillägget.

Tillägget skall vara beroende av den avlidnes antal år med tillgodoräknade pensionspoäng för tilläggspension. För rätt till oavkortat tillägg skall den avlidne ha tillgodoräknats 30 år med intjänade eller antagna pensionspoäng för tilläggspension. Den avlidne skall vidare ha tillgodoräknats pensionspoäng för minst tre år, varvid enligt sammanläggningsprincipen i förordning (EEG) nr 1408/71 även försäkringstid som har fullgjorts i andra EU/EES-länder kan få tillgodoräknas under förutsättning att pensionspoäng tillgodoräknats i Sverige för minst ett år.

För rätt till oavkortat tillägg skall, såvida rätten till änkepension inte grundar sig på sammanboende med barn under 16 år, dessutom krävas att kvinnan vid dödsfallet hade fyllt 50 år. Om så inte är fallet skall den nuvarande bestämmelsen om en 15-delsberäkning av folkpension i form av änkepension tillämpas, dvs. pensionen minskas med en femtondel för varje år som kvinnans ålder understiger 50 år vid mannens död.

Änkor som beviljats eller beviljas änkepension på grund av dödsfall före år 2003 kan ha fått sin folkpension beräknad på grundval av den avlidne mannens bosättningstid i Sverige, eftersom det gett en bättre pension. Mot bakgrund härav föreslås att en kvinna som är född år 1944 eller tidigare som beviljats eller kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall före år

2003 eller en änka född år 1945 eller senare som beviljats änkepension på grund av dödsfall före år 1990 alltid skall vara berättigad till så stor andel av tillägget som hon skulle ha haft rätt till i form av folkpension om nuvarande regler om folkpension i 5 kap. AFL alltjämt hade tillämpats.

För kvinnor födda år 1945 eller senare som beviljats eller kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall efter år 1989 skall tillägget 30-delsberäknas med hänsyn till den avlidne mannens antal år med tillgodoräknade ATP-poäng t.o.m. år 1989.

Utbetalning av 90-procentstillägget fr.o.m. 2003

Enligt regeringens bedömning skall änkepension utges till en änka oavsett var hon är bosatt. Eftersom 90-procentstillägget utgör en del av änkepensionen och enligt huvudregeln beräknas på den avlidnes antal år med tillgodoräknade pensionspoäng, skall detta tillägg betalas ut i motsvarande omfattning som övrig änkepension.

Till den del tillägget är 40-delsberäknat (dvs. beräknat med hänsyn till den avlidnes bosättningstid i Sverige) skall det emellertid kunna utbetalas endast så länge den efterlevande är bosatt i Sverige. Enligt regeringen kan en sådan regel dock inte upprätthållas i förhållande till annat EU/EES-land.

En motsvarighet till nuvarande regel som ger möjlighet att i särskilt ömmande fall betala ut 40-delsberäknad folkpension i form av efterlevandepension även utanför EU/EES har som nämnts förts in i SofL.

Garantipension till änkepension

I propositionen anges att på samma sätt som för garantipensionen inom den reformerade ålderspensioneringen bör grundskyddet inom änkepensioneringen utges endast till de änkor som har behov av ett grundskydd. Grundskyddet bör därför inte såsom folkpensionen utges med ett enhetligt belopp utan förmånen bör avräknas mot änkepension eller i vissa fall av omställningspension eller särskild efterlevandepension.

Regeringen föreslår därför att till en änka som inte har fyllt 65 år och vars avlidne man inte haft pensionsgrundande inkomster eller endast haft låga sådana inkomster skall en beskattningsbar garantipension till änkepensionen – som skall ersätta nuvarande regler om bosättningsbaserad folkpension, pensionstillskott och särskilt grundavdrag för pensionärer – utges.

Garantipensionen skall utges även om änkan tagit ut ålderspension före 65 års ålder. Emellertid skall beräkningen av garantipension vid uttag av ålderspension före 65 år alltid göras före samordningen mellan kvinnans egen ålderspension i form av tilläggspension och änkepensionen från tilläggspensioneringen för att undvika att kvinnan kompenseras med ”extra” utfyllnad i form av garantipension upp till basnivån för garantipensionen.

I propositionen föreslås att den personkrets som skall ha rätt till garantipension till änkepension skall vara densamma som enligt nuvarande regler för rätt till folkpension i form av änkepension. Vad nu sagts innebär att de kvinnor som beviljats eller kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall före år 2003 därmed skall vara berättigade till garantipension under

förutsättning att de uppfyller villkoren för rätt till denna förmån. Detsamma skall gälla kvinnor födda år 1944 eller tidigare, som kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall efter utgången av år 2002.

Kvinnor födda år 1945 eller senare skall dock vid beviljande av änkepension på grund av dödsfall efter år 2003 inte ha rätt till garantipension. De kommer däremot att kunna få ett grundskydd genom garantipension till omställningspension.

Beräkning av garantipension till änkepension

I propositionen föreslås att garantipension till änkepension skall beräknas utifrån en basnivå om 2,15 prisbasbelopp för de kvinnor som beviljats eller kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall före år 2003. Denna basnivå skall trappas av med 100 % av änkepensionen (inklusive 90-procentstillägget) till den del denna inte överstiger 1,49 prisbasbelopp. Av änkepensionen däröver skall en avtrappning göras med 44 %. Förslaget innebär enligt propositionen att en änka efter en man som inte tjänat in rätt till någon tilläggspension kommer att vara berättigad till en beskattad garantipension om 2,15 prisbasbelopp, vilket enligt prisbasbeloppet för år 2000 motsvarar ca 6 560 kr per månad.

Garantipension skall, för de kvinnor som kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall efter utgången av år 2002, beräknas utifrån en basnivå om 2,13 prisbasbelopp som skall trappas av med 100 % av änkepensionen (inklusive 90-procentstillägget). Därmed kommer de kvinnor som är födda år 1944 eller tidigare, och som kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall efter utgången av år 2002, att vara garanterade en beskattad änkepension som lägst uppgår till 2,13 prisbasbelopp (ca 6 500 kr i månaden enligt prisbasbeloppet för år 2000).

Med änkepension skall vid avräkningen likställas utländsk efterlevandepension som inte är av utfyllnadskaraktär.

Försäkringstid för rätt till oavkortad garantipension till änkepension

Garantipension till änkepensionen skall enligt propositionen vara beroende av den avlidnes försäkringstid. För rätt till oavkortad garantipension skall för kvinnor födda år 1944 eller tidigare krävas att den avlidne kunnat tillgodoräknas 40 år med försäkringstid för garantipension i Sverige. Vid kortare försäkringstid än 40 år skall garantipensionen avkortas proportionellt.

Enligt förslaget skall försäkringstid tillgodoräknas enligt samma regler som föreslås för garantipension till omställningspension. Vid bedömningen av hur många år med försäkringstid som skall tillgodoräknas den avlidne skall beaktas även framtida försäkringstid.

Kvinnor födda år 1944 eller tidigare kan enligt propositionen ha en på den avlidne mannens ATP-poäng beräknad folkpension i form av änkepension. För att inte garantipensionen skall bli lägre bör dessa kvinnor efter ikraftträdandet även vara berättigade till en 30-delsberäknad garantipension om detta är mer förmånligt. Det föreslås därför att kvinnor födda år 1944 eller tidigare som beviljats eller kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall

som inträffar före år 2003 alltid skall vara berättigade till så stor andel av garantipension som de skulle ha haft rätt till i form av folkpension om nuvarande bestämmelser om folkpension i 5 kap. AFL alltjämt hade tillämpats. Har kvinnor födda år 1945 eller senare beviljats änkepension före år 1990 skall försäkringstid för garantipension beräknas enligt samma regler som för änkor födda år 1944 eller tidigare.

För kvinnor födda år 1945 eller senare, som beviljats eller kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall under något av åren 1990–2002, skall garantipension till änkepensionen 30-delsberäknas med hänsyn till den avlidne mannens antal år med tillgodoräknade ATP-poäng t.o.m. år 1989.

För rätt till oavkortad garantipension – som grundar sig på dödsfall före år 2003 – skall, såvida rätten till änkepension inte grundar sig på sammanboende med barn under 16 år, krävas att kvinnan vid dödsfallet hade fyllt 50 år. Om så inte är fallet skall den nuvarande bestämmelsen om 15-delsberäkning av folkpension i form av änkepension tillämpas. Någon motsvarande bestämmelse i det fall att dödsfallet inträffat efter år 2002 föreslås inte av det skälet att en kvinna född år 1944 fyllde 50 år redan år 1994.

För samtliga kvinnor som beviljats eller kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall före år 2003 föreslås följande gälla vid beräkningen av garantipension.

Om den avlidnes faktiska eller framtida beräknade bosättningstid i Sverige är kortare än 40 år skall garantipensionens basnivå och avtrappningsintervall reduceras med 1,0 % för varje år som understiger 40 år innan avräkning mot änkepension görs.

Om garantipensionen i stället skall beräknas på grundval av den avlidnes tillgodoräknade år med pensionspoäng för tilläggspension, och den avlidne inte kan tillgodoräknas 30 år med faktiska eller antagna pensionspoäng, skall minskning i stället göras med 1,8 % för varje år som understiger 30 år.

Utbetalning av garantipension till änkepension

Det nuvarande grundskyddet i form av bosättningsbaserad folkpension och pensionstillskott utges endast om den pensionsberättigade är bosatt i Sverige. På motsvarande sätt bör enligt propositionen grundskyddet i ett anpassat efterlevandepensionssystem endast utges till efterlevande i Sverige. Regeringen föreslår därför att garantipension till änkepension skall betalas ut enbart till en änka som är bosatt i Sverige.

På grund av den exporträtt som följer av förordning (EEG) nr 1408/71 och av konventionsförpliktelser kommer emellertid garantipension i stor utsträckning att få betalas ut även till personer som inte är bosatta i Sverige utan bor i annat EU/EES-land m.fl. länder.

Som nämnts finns i dag en viss möjlighet att i särskilt ömmande fall kunna betala ut 40-delsberäknad folkpension i form av efterlevandepension även utanför EU/EES. Motsvarande bestämmelse har förts in i SofL, vilket innebär att den tidigare nämnda dispensregeln i SofL kommer att gälla för utbetalning av garantipension till änkepension vid utlandsvistelse.

Enligt nuvarande regler räknas den årliga änkepensionen om i förhållande till förändringen av prisbasbeloppet.

I propositionen föreslås att änkepension (inklusive 90-procentstillägget) fr.o.m. årsskiftet 2003/04 skall räknas om med hänsyn till förändringarna i inkomstindex reducerat med normen 1,6, dvs. följsamhetsindexeras från nämnda tidpunkt. Vidare föreslås att garantipension till änkepension skall vara värdesäkrad genom att den beräknas utifrån det för varje år gällande prisbasbeloppet.

Detta innebär att änkepension och garantipension till änkepension kommer att utvecklas på olika sätt. Därmed måste det varje år göras en prövning av om en kvinna som har beviljats änkepension har fortsatt rätt till garantipension till änkepension och i så fall med vilket belopp.

Utskottets bedömning

Utskottet har inget att erinra mot regeringens förslag om änkepension. Förslaget har inte heller föranlett några motionsyrkanden, och utskottet tillstyrker därför propositionen i denna del.

Inkomstprövning av änkepension

Propositionen

Sedan den 1 april 1997 sker inkomstprövning av folkpension inklusive pensionstillskott inom änkepensioneringen. Utgångspunkten för inkomstprövningen är änkans årsinkomst beräknad enligt lagen om bostadstillägg till pensionärer (BTP). Som inkomst räknas inte folkpension eller tilläggspension i den mån den reducerat pensionstillskottet och inte heller utbetalning från privata pensionsförsäkringar. Efterlevandepension från avtalad tjänstepensionsförsäkring räknas däremot som sådan inkomst som påverkar inkomstprövningen. Folkpensionen minskas med 30 % av inkomsten. Det är enbart årsinkomsten över den inkomst vid vilken BTP inte längre utges som minskar änkepensionen. En änka som uppbär BTP får således ingen minskning av sin änkepension.

BTP-utredningen, som gjort en översyn av systemet för inkomstprövning av BTP m.m., har som redan nämnts även haft i uppdrag att se över bestämmelserna om inkomstprövning av änkepension. Enligt regeringen är dock frågan tekniskt komplicerad och bör därför beredas ytterligare. Med hänsyn till det nära samband som finns mellan BTP och inkomstprövning av änkepension anser regeringen att detta beredningsarbete bör ske inom ramen för den fortsatta beredningen av BTP-utredningens betänkande. Mot bakgrund härav lämnar regeringen inte nu något förslag om inkomstprövning av änkepensionen.

Motionen

I motion Sf21 yrkande 1 av Margit Gennser m.fl. (m, kd, fp) begärs ett tillkännagivande om att fr.o.m. den 1 januari 2001 återställa änkepensionens övergångsregler till vad som gällde före den 1 april 1997. Motionärerna anser att inkomstprövningen av folkpensionsdelen måste upphöra eftersom 1997 års förändring är dels ett brott mot en grundläggande princip om inkomstprövning i den meningen att folkpension inte tidigare har inkomstprövats, dels ett brott mot de utfästelser riksdagen gjort om att övergångsbestämmelserna skulle ligga fast. Enligt motionärerna är det viktigt att denna återgång sker snarast möjligt eftersom 1997 års regeländring har lett till betydande och i vissa fall nästan slumpartade rättsförluster som den enskilde inte kunnat förutse och heller inte skydda sig mot.

Utskottets bedömning

I det nu framlagda förslaget till anpassade efterlevandeförmåner finns ingen bestämmelse om inkomstprövning av änkepension eller garantipension till änkepension. Avsikten är att frågan skall beredas ytterligare.

När förslaget om inkomstprövning av änkepension behandlades av riksdagen i december 1996 (prop. 1996/97:1, bet. 1996/97:SfU1, rskr. 1996/97:126) ansåg utskottet med hänsyn till nödvändigheten av att få statens utgifter i balans att den föreslagna inkomstprövningen av änkepension fick godtas. Åtgärden beräknades enligt regeringen ge en besparing brutto på ca 900 miljoner kronor per år. Utskottet tillstyrkte således regeringens förslag.

Utskottet kan konstatera att statens finanser enligt vad som anges i 2000 års ekonomiska vårproposition (prop. 1999/2000:100) har förbättrats sedan dess. I vårpropositionen beräknas också 30 miljoner kronor för åtgärder inom änkepensioneringen. Regeringen avser att återkomma i höstens budgetproposition med förslag till regeländringar. Även det i vårpropositionen aviserade förslaget om höjning av hyresgränser i BTP år 2001 kommer att mildra inkomstprövningen av änkepension. Utskottet kan vidare konstatera att en beredning av frågan i övrigt om inkomstprövning av änkepension för närvarande pågår inom Regeringskansliet. Eftersom resultatet av denna beredning lämpligen bör avvaktas, finner utskottet inte skäl att i nuvarande läge föreslå riksdagen något tillkännagivande i frågan. Utskottet avstyrker därför motion Sf21 yrkande 1.

Samordning av omställningspension eller särskild efterlevandepension och änkepension

Propositionen

Enligt nuvarande regler kan efterlevande kvinnor som är födda år 1944 eller tidigare beviljas efterlevandepension endast i form av änkepension om förutsättningarna härför är uppfyllda. De kan dock beviljas omställningspension

eller särskild efterlevandepension om förutsättningarna för rätt till änkepension inte är uppfyllda.

Kvinnor födda år 1945 eller senare kan däremot beviljas såväl omställningspension och särskild efterlevandepension som änkepension, men änkepension utges endast till den del den överstiger den andra pensionen.

Enligt regeringen finns det inte skäl att för framtiden ändra förutsättningarna för att få änkepension respektive omställningspension. Däremot skall som nämnts ovan den särskilda efterlevandepensionen avskaffas i och med ikraftträdandet.

Det föreslås därför att efterlevande kvinnor födda år 1944 eller tidigare, om dödsfallet inträffat efter utgången av år 2002, skall kunna beviljas efterlevandepension endast i form av änkepension om förutsättningarna för sådan pension är uppfyllda. I annat fall skall de beviljas efterlevandepension i form av omställningspension.

Vidare föreslås att efterlevande kvinnor födda år 1945 eller senare, om dödsfallet inträffat efter utgången av år 2002, skall kunna beviljas såväl änkepension som omställningspension om förutsättningarna för var och en av dessa pensionsförmåner är uppfyllda. Är en sådan kvinna för samma månad berättigad till såväl änkepension som omställningspension skall endast omställningspensionen utges. Om änkepensionen i dess helhet är större än den totala omställningspensionen, skall dock änkepensionen utges med det belopp varmed änkepensionen överstiger den totala omställningspensionen.

Detsamma skall gälla även om en kvinna född år 1945 eller senare efter utgången av år 2002 uppbär änkepension och omställningspension som har beviljats på grund av dödsfall som inträffat före år 2003 eller särskild efterlevandepension som har beviljats eller vartill rätt uppstått före den 1 januari 2003.

Utskottets bedömning

Utskottet tillstyrker regeringens förslag, som inte föranlett några motionsyrkanden.

Änkepension som beviljats före den 1 juli 1960

Propositionen

Enligt övergångsbestämmelserna till lagen (1960:99) angående ändring i lagen den 29 juni 1946 (nr 431) om folkpensionering gäller särskilda regler för en änka som uppbär änkepension på grund av ett dödsfall som inträffat före den 1 juli 1960. En sådan änka har endast rätt till folkpension i form av änkepension. Denna pension är helt eller delvis inkomstprövad enligt särskilda bestämmelser.

I propositionen föreslås att en kvinna som beviljats folkpension i form av änkepension på grund av ett dödsfall som inträffat före den 1 juli 1960 skall efter utgången av år 2002 i stället uppbära garantipension till änkepension på samma sätt som föreslagits för kvinnor födda år 1944 eller tidigare och som beviljats änkepension före år 2003.

Vidare bör enligt regeringens bedömning garantipension till sådan änkepension inte inkomstprövas i framtiden.

Utskottets bedömning

Utskottet tillstyrker regeringens förslag, som inte föranlett några motionsyrkanden.

Efterlevandelivränta i ett anpassat efterlevandepensionssystem

Propositionen

Arbetsskadeföräkringen

Det nuvarande efterlevandeskyddet inom arbetsskadeförsäkringen har i huvudsak samma syfte som motsvarande förmåner inom den allmänna pensioneringen, nämligen att lämna ekonomiskt stöd till efterlevande efter en närståendes dödsfall. Efterlevandeförmånerna inom arbetsskadeförsäkringen har i princip utformats efter mönster från vad som gäller inom den allmänna pensioneringen. Livräntor som utbetalas från arbetsskadeförsäkringen grundas på den avlidnes egen livränta eller på vad som skulle ha utgjort livränta till honom eller henne om sådan livränta hade börjat utges vid tiden för dödsfallet. Livränteunderlaget utgörs av den avlidnes sjukpenninggrundande inkomst eller den inkomst som skulle ha utgjort sjukpenninggrundande inkomst om försäkringskassan hade känt till samtliga förhållanden.

I propositionen föreslås att reglerna i arbetsskadeförsäkringen skall anpassas till de förändringar som föreslagits beträffande motsvarande förmåner inom efterlevandepensioneringen.

En efterlevande skall således ha rätt till omställningslivränta under tio månader räknat från dödsfallet, om den efterlevande vid dödsfallet stadigvarande bodde tillsammans med barn under 18 år, som stod under vårdnad av makarna eller endera av dem, eller oavbrutet hade sammanbott med maken under en tid av minst fem år fram till tidpunkten för dödsfallet. Därutöver skall en efterlevande med hemmavarande barn under 18 år ha rätt till omställningslivränta för förlängd tid under ytterligare tolv månader efter den inledande omställningsperioden, dock längst till dess det hemmavarande barnet fyllt 18 år. En efterlevande skall emellertid alltid ha rätt till omställningslivränta så länge barnet är under 12 år.

Vidare föreslås att särskild efterlevandelivränta inte skall kunna beviljas efter utgången av år 2002. Om särskild efterlevandepension har beviljats eller rätt till sådan pension uppkommit före den 1 januari 2003 skall dock särskild efterlevandelivränta kunna beviljas enligt i övrigt samma förutsättningar som gäller enligt dagens bestämmelser.

Om en person har rätt till efterlevandelivränta samtidigt som han eller hon är berättigad till efterlevandepension med anledning av den inkomstförlust som har föranlett livräntan, skall livräntan utges enligt regler som motsvarar nuvarande bestämmelser (dvs. livräntan utges endast i den mån den överstiger pensionen).

Garantipension till omställningspension, änkepension och särskild efterlevandepension skall som redan nämnts innehålla en kompensation för SGA, vilket i många fall kommer att medföra en bruttohöjning av efterlevandepensionerna för vuxna. Om nuvarande samordningsregler skulle tillämpas efter utgången av år 2002 skulle detta medföra att efterlevande som också är berättigade till efterlevandelivränta i många fall inte skulle få någon eller i vart fall få en lägre överskjutande efterlevandelivränta än vad de får i dag. Med hänsyn härtill föreslår regeringen att den överskjutande efterlevandelivräntan per december månad år 2002 skall räknas fram genom en samordning helt enligt nuvarande regler. Den överskjutande efterlevandelivränta som därvid erhålls skall, så länge den efterlevande inte uppnått 65 år, betalas ut till den efterlevande. Detta belopp skall fr.o.m. år 2003 årligen räknas om i förhållande till förändringarna i prisindex.

Yrkesskadeförsäkringen

I propositionen föreslås att samordning mellan efterlevandelivräntor i form av yrkesskadelivräntor och efterlevandepension eller efterlevandestöd till barn skall ske i ett anpassat efterlevandepensionssystem. Efterlevandepension eller efterlevandestöd till barn till den som beviljats eller kommer att beviljas sådan förmån på grund av dödsfall före år 2003 och som samtidigt uppbär yrkesskadelivränta i form av efterlevandelivränta skall minskas med ett belopp som motsvarar 45 % av den yrkesskadelivränta som överstiger en sjättedels prisbasbelopp.

Efterlevandepension eller efterlevandestöd till barn till den som beviljas sådan förmån på grund av dödsfall efter utgången av år 2002 och som samtidigt uppbär yrkesskadelivränta i form av efterlevandelivränta skall minskas med ett belopp motsvarande 75 % av den yrkesskadelivränta som överstiger en sjättedels prisbasbelopp.

Minskningen såvitt avser efterlevandeförmåner till barn får dock inte leda till att summan av efterlevandestöd till barn och barnpension understiger en fjärdedel av det för barnet garanterade beloppet.

Minskningen såvitt avser änkepension – för såväl kvinnor som beviljats eller kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall både före år 2003 som kvinnor som kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall därefter – får inte leda till att sammanlagd änkepension understiger 9 % av prisbasbeloppet per månad.

Vad som ovan anförts skall gälla även i de fall då livränta utges enligt utländsk lagstiftning om yrkesskadeförsäkring.

Utskottets bedömning

Utskottet tillstyrker regeringens förslag, som inte föranlett några motionsyrkanden.

Propositionen

Reduktion av garantipension till efterlevandepension

För vuxna intagna i kriminalvårdsanstalt och personer som är häktade gäller i dag att avdrag görs på den pensionsberättigades folkpension och pensionstillskott. Personen i fråga får alltid behålla ett belopp motsvarande 30 % av folkpensionens grundbelopp för en ensamstående ålderspensionär jämte 30 % av pensionstillskottet.

Garantipension till efterlevandepension till vuxna har enligt regeringen karaktär av grundskydd och skall, på samma sätt som folkpension, finansieras med skattemedel. Med hänsyn härtill anser regeringen att garantipensionen till efterlevandepension till vuxna efterlevande skall reduceras i fall då den efterlevande är intagen i kriminalvårdsanstalt eller är häktad. Det föreslås därför att för den som är intagen i kriminalvårdsanstalt eller häktad skall garantipension till omställningspension, särskild efterlevandepension eller änkepension reduceras fr.o.m. den trettioförsta dagen av ett sammanhängande frihetsberövande. Garantipensionen skall därvid utges med högst ett belopp som innebär att denna pension, tillsammans med inkomstgrundad efterlevandepension eller änkepension, uppgår till 4,5 % av prisbasbeloppet per månad. Även den som olovligen avvikit från anstalt eller som vistas utom anstalt på grund av permission anses i detta sammanhang som intagen.

Enligt vad som anges i propositionen har regeringen tillsatt en utredning med uppdrag att göra en översyn av de bestämmelser inom socialförsäkringen som reglerar rätten till förmåner för tid under vilken en försäkrad på det allmännas bekostnad vistas på en institution. Utredningen, som har antagit namnet Utredningen om socialförsäkringsförmåner vid institutionsvistelse (USI), skall redovisa sitt uppdrag under hösten 2000.

I avvaktan på resultatet av denna översyn bör enligt regeringen, på samma sätt som i dag, inkomstgrundad efterlevandepension och änkepension inte beröras av reduktionsreglerna. Detsamma bör gälla beträffande 90-procentstillägget.

Reduktion av efterlevandestöd till barn

Om ett barn under en hel månad på statens bekostnad får vård på anstalt eller annars kost och bostad, får enligt nuvarande regler folkpension i form av barnpension inte utges för den månaden. Sådan förmån får dock alltid utges för tid då barnet är inackorderat vid sameskola. Vidare gäller särskilda bestämmelser om barnet går på specialskola. Folkpensionsförmån för barn vid sådan skola utges även då barnet vistas utanför skolan.

Mot bakgrund av att även efterlevandestöd till barn är ett grundskydd som skall finansieras genom skattemedel föreslår regeringen att efterlevandestöd till barn inte skall utges om ett barn sedan minst 30 dagar i följd på statens bekostnad har fått vård på anstalt eller annars kost och bostad. Reducering av efterlevandestöd till barn skall inte ske för tid då barnet är inackorderat vid

sameskola, och i fråga om elev i specialskola får efterlevandestöd till barn utges för tid då eleven vistas utom skolan.

Utskottets bedömning

Utskottet tillstyrker regeringens förslag, som inte föranlett några motionsyrkanden.

Överledanderegler i ett anpassat efterlevandepensionssystem

Propositionen

I AFL finns en s.k. överledanderegel i 5 kap. 11 § som gäller övergång från förtidspension till efterlevandepension. Om den avlidne vid tidpunkten för dödsfallet uppbar folkpension i form av hel förtidspension, beräknas efterlevandepensionen på grundval av samma bosättningstid som förtidspensionen, om det är förmånligare.

Enligt vad som anges i propositionen kommer det efter år 2002 inte att finnas något system där grundskyddet för förtidspension respektive efterlevandepension är utformat efter i huvudsak samma principer. Med hänsyn härtill föreslår regeringen att den nuvarande bestämmelsen i 5 kap. 11 § andra stycket AFL avskaffas för framtiden. Enligt förslaget skall bestämmelsen dock tillämpas även efter ikraftträdandet om den efterlevande vid denna tidpunkt uppbär eller därefter beviljas efterlevandepension på grund av ett dödsfall som inträffat före ikraftträdandet.

Utskottets bedömning

Utskottet tillstyrker regeringens förslag, som inte föranlett några motionsyrkanden.

Processuella frågor m.m.

Propositionen

Ansökan om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn, m.m.

I propositionen föreslås att efterlevandepension och efterlevandestöd till barn skall betalas ut efter skriftlig ansökan hos försäkringskassan och att förmånerna skall utges fr.o.m. den månad då den försäkrade har avlidit eller, om han eller hon vid sin död uppbar förtids- eller ålderspension, fr.o.m. månaden efter den då dödsfallet inträffade.

Vidare föreslås att efterlevandepension till vuxna inte skall betalas ut för längre tid tillbaka än tre månader före ansökningsmånaden. Barnpension och efterlevandestöd till barn får dock betalas ut för längst två år före ansökningsmånaden. Efterlevandepension som betalas ut för förfluten tid får minskas, om för mycket pension felaktigt har betalats ut för samma tidsperiod till annan efterlevande på grund av att besluten om efterlevandepension inte förelegat samtidigt. Minskning skall därvid ske med det belopp som överstiger vad som skulle ha betalats ut om beslutet om den förstnämnda efterle-

vandepensionen förelegat vid utbetalningen av den eller de andra efterlevandepensionerna.

Uttag av efterlevandepension får enligt förslaget avbrytas genom skriftlig anmälan till försäkringskassan. Sådan anmälan skall ha kommit in till den allmänna försäkringskassan senast månaden före den månad som ändringen avser.

Det föreslås vidare att efterlevandepension och efterlevandestöd till barn skall betalas ut månadsvis t.o.m. den månad då rätten till förmånen upphör. Omställningspension, särskild efterlevandepension samt garantipension till sådan pension och 90-procentstillägg samt garantipension till änkepension skall dock utges längst t.o.m. månaden före den då den efterlevande fyller 65 år.

Om den årliga efterlevandepensionen eller det årliga efterlevandestödet till barn inte uppgår till mer än 2 400 kr skall förmånerna betalas ut i efterskott en eller två gånger per år om inte särskilda skäl talar emot det.

Om en person som är berättigad till efterlevandepension eller efterlevandestöd i väsentlig omfattning fått sin försörjning genom ekonomiskt bistånd enligt socialtjänstlagen (1980:620) utan villkor om återbetalning, får enligt förslaget retroaktivt beviljad efterlevandepension eller efterlevandestöd betalas ut till socialnämnd.

I propositionen föreslås också att ett beslut om efterlevandepension skall ändras om det föranleds av en ändring som gjorts beträffande den pensionsbehållning som legat till grund för beräkningen av efterlevandepension.

Ett beslut om garantipension eller efterlevandestöd till barn skall ändras om storleken av förmånerna påverkas av en ändring som gjorts beträffande den inkomstgrundade efterlevandepensionen eller av den änkepension som legat till grund för beräkningen av garantipensionen eller efterlevandestödet.

Många beslut som kommer att få betydelse vid beräkningen av efterlevandeförmåner kommer enligt propositionen att regleras av de processuella bestämmelserna i LIP. Med hänsyn till denna koppling mellan efterlevandepensioneringen och ålderspensioneringen föreslår regeringen att reglerna i LIP om omprövning och överklagande av beslut i tillämpliga delar skall gälla även beslut enligt lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn.

Utskottets bedömning

Utskottet, som noterar att regeringens förslag i denna del inte föranlett några motionsyrkanden, biträder förslagen. Utskottet konstaterar dock att det för närvarande pågår en översyn av de processuella reglerna inom socialförsäkringen m.m. (dir. 1998:73). De föreslagna reglerna kan därmed enligt vad som anges i propositionen komma att ändras.

Propositionen

Regeringen föreslår att försäkringskassan skall besluta om återbetalning av efterlevandepension och efterlevandestöd till barn, om den efterlevande eller den avlidne genom att lämna oriktiga uppgifter eller genom att underlåta att fullgöra en uppgifts- eller anmälningsskyldighet orsakat att pensionen eller efterlevandestödet har betalats ut felaktigt eller med för högt belopp. Detsamma skall gälla om förmånerna i annat fall har betalats ut felaktigt eller med för högt belopp och den efterlevande insett eller skäligen bort inse detta.

Om pensionsrätt minskas på grund av bristande eller underlåten avgiftsbetalning efter det att efterlevandepension betalats ut skall försäkringskassan besluta om återbetalning av för mycket utbetald efterlevandepension.

Försäkringskassan skall vidare kunna helt eller delvis efterge återbetalningsskyldighet om det finns särskilda skäl.

Om försäkringskassan har fattat beslut om återbetalning av för mycket uppburen inkomstgrundad efterlevandepension eller änkepension och beviljas till följd därav retroaktivt för samma tid garantipension eller efterlevandestöd till barn skall enligt förslaget avdrag för den återkrävda pensionen få göras på den retroaktivt beviljade förmånen. Om det i stället är fråga om ett beslut om återbetalning av garantipension eller efterlevandestöd till barn skall kvittningen göras på retroaktivt beviljad inkomstgrundad efterlevandepension eller änkepension.

Om försäkringskassan har fattat beslut om återbetalning av en ersättning som har betalats ut enligt lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn eller annan författning skall avdrag vidare få ske på pension eller efterlevandestöd med skäligt belopp.

Avdrag på retroaktivt beviljad efterlevandepension och efterlevandestöd skall också få ske om det för samma tid har betalats ut ersättning till den efterlevande enligt lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn eller annan författning, om förmånerna skulle ha samordnats om besluten förelegat samtidigt.

I övrigt lämnar regeringen förslag bl.a. om underrättelse till enskild, preskription och uppgiftsskyldighet samt undantagande från sekretess och utmätning.

Utskottets bedömning

Regeringens förslag i denna del har inte föranlett några motionsyrkanden. Utskottet tillstyrker förslagen.

Propositionen

Enligt propositionen innebär regeringens förslag främst att reglerna för efterlevandepension anpassas till det reformerade ålderspensionssystemet. I vissa delar har föreslagits förbättringar, exempelvis föreslås att utbetalningen av omställningspensionen förlängs från sex till tio månader vid ikraftträdandet av de anpassade efterlevandepensionsbestämmelserna. Vidare har regeringen aviserat att utbetalningen av omställningspensionen år 2005 förlängs med ytterligare två månader till ett år.

Regeringen bedömer att kostnaderna (netto) ökar initialt för efterlevandepensioneringen till följd av att de övergångsbestämmelser som föreslås är relativt generösa i de fall efterlevandepension utbetalas på grund av dödsfall som har inträffat före år 2003. Sammantaget innebär emellertid regeringens förslag inte att kostnaderna för systemet på sikt ökar.

Kostnaderna för utvecklandet av datasystem i samband med införandet av det anpassade efterlevandepensionssystemet beräknas enligt regeringen uppgå till 25 miljoner kronor. Dessa kostnader kommer att finansieras via lån i Riksgäldskontoret. Kostnaderna för informations- och utbildningsinsatser beräknas uppgå till 5 miljoner kronor och skall enligt propositionen finansieras inom befintlig ram för administrationsanslaget. Först sedan de framtida reglerna för förtidspension, garantipension till personer som är födda år 1937 eller tidigare och bostadstillägg till pensionärer fått sin slutliga utformning är det enligt regeringen möjligt att bedöma frågan om ytterligare resursförstärkning till administrationen hos försäkringskassorna.

Såvitt gäller utgifterna och administrationskostnaderna för inkomstgrundad efterlevandepension och änkepension föreslås att dessa finansieras med efterlevandepensionsavgift enligt lagen (1981:691) om socialavgifter.

Vad gäller utgifterna och administrationskostnaderna för garantipension till omställningspension, särskild efterlevandepension och änkepension samt utgifterna och administrationskostnaderna för efterlevandestöd till barn skall dessa enligt förslaget finansieras med skattemedel.

Efterlevandepensionsavgiften, som för närvarande utgör 1,7 % av avgiftsunderlaget, är avsedd att täcka kostnaderna för såväl tilläggspension som förmåner som kan hänföras till grundskyddet. Fr.o.m. år 2003 skall dock kostnaderna för garantipension till efterlevandepension till vuxna och efterlevandestöd till barn enligt regeringens förslag finansieras med skattemedel, vilket kan komma att påverka storleken på avgiften. Vidare gäller att efterlevandepensionsavgiften med tiden kan komma att sänkas till följd av minskade kostnader för änkepensioneringen efter år 2005.

Av betydelse är även den framtida utformningen av inkomstprövningen av änkepensioner. Regeringen lämnar dock inte något förslag till regler för inkomstprövningen, utan denna fråga skall beredas i samband med beredningen av bostadsstödet till pensionärer. Mot bakgrund av att det saknas förslag på denna för utgiftsutvecklingen avgörande faktor lämnas inte heller något förslag till hur stor avgiften skall vara år 2003. Enligt vad som anges i propositionen skall ett sådant förslag lämnas i samband med förslaget om inkomstprövningen av änkepensioner.

Utskottet hemställer

1. beträffande *grundtrygghetssystem m.m.*
att riksdagen avslår motion 1999/2000:Sf19 yrkandena 4 och 5,
res. 1 (mp)
2. beträffande *efterlevandepensionsunderlaget*
att riksdagen avslår motion 1999/2000:Sf19 yrkande 6,
res. 2 (mp)
3. beträffande *omställningsperiodens längd*
att riksdagen avslår motionerna 1999/2000:Sf20, 1999/2000:Sf21 yrkande 2 och 1999/2000:Sf22,
res. 3 (m, kd, c, fp)
res. 4 (v)
4. beträffande *behov av att likställa alla familjebildningar m.m.*
att riksdagen avslår motion 1999/2000:Sf19 yrkandena 1–3,
res. 5 (mp)
5. beträffande *inkomstprövning av änkepension*
att riksdagen avslår motion 1999/2000:Sf21 yrkande 1,
res. 6 (m, kd, fp)
6. beträffande *lagförslagen*
att riksdagen antar regeringens förslag till
1. lag om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn,
2. lag om införande av lagen (2000:000) om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn,
3. lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring,
4. lag om ändring i lagen (1962:382) angående införande av lagen om allmän försäkring, och
5. lag om ändring i lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring.

Stockholm den 16 maj 2000

På socialförsäkringsutskottets vägnar

Berit Andnor

I beslutet har deltagit: Berit Andnor (s), Bo Könberg (fp), Margit Gennser (m), Anita Jönsson (s), Ulla Hoffmann (v), Rose-Marie Frebran (kd), Mariann Ytterberg (s), Gustaf von Essen (m), Lennart Klockare (s), Ronny Olander (s), Göran Lindblad (m), Kerstin-Maria Stalin (mp), Margareta Cederfelt (m), Göte Wahlström (s), Kalle Larsson (v), Kenneth Lantz (kd) och Kenneth Johansson (c).

1. Grundtrygghetssystem m.m. (mom. 1)

Kerstin-Maria Stalin (mp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som i avsnittet Huvudprinciper för en anpassad efterlevandepensionering m.m. börjar med ”Regeringens förslag” och slutar med ”och 5” bort ha följande lydelse:

Utskottet anser att de allmänna försäkringssystemen skall inrikta sig på att tillförsäkra människor en grundtrygghet. Däremot bör det inte vara en uppgift för dessa system att säkra redan uppnådd levnadsstandard eftersom personer med goda inkomster själva kan svara för ett kompletterande pensionsskydd via tilläggsförsäkringar. Enligt utskottet är det också otillfredsställande att det föreslagna systemet leder till att barn med rika föräldrar får ut mer barnpension än barn till fattiga föräldrar. Dessutom anser utskottet att det nya pensionssystemet har blivit utomordentligt krångligt. Vad utskottet anfört bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 1 bort ha följande lydelse:

1. beträffande *grundtrygghetssystem m.m.*

att riksdagen med bifall till motion 1999/2000:Sf19 yrkandena 4 och 5 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

2. Efterlevandepensionsunderlaget (mom. 2)

Kerstin-Maria Stalin (mp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som i avsnittet Underlag för beräkning av inkomstgrundade efterlevandeförmåner börjar med ”Enligt regeringens” och slutar med ”yrkande 6” bort ha följande lydelse:

Utskottet kan konstatera att propositionens förslag innebär att barnpension kommer att räknas fram utifrån antaganden om vad den avlidne föräldern skulle ha fått i pension. Enligt utskottets mening kan ett sådant beräkningssätt slå mycket hårt mot familjer där föräldern studerat, arbetat deltid eller varit föräldraledig under åren närmast före dödsfallet. Mot bakgrund härav anser utskottet att det behövs en generationsöversikt vad gäller utbetalning av barnpensioner. En sådan översikt är nödvändig för att säkerställa att det nya pensionssystemet inte leder till orättvisa mellan olika generationers barn. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 2 bort ha följande lydelse:

2. beträffande *efterlevandepensionsunderlaget*

att riksdagen med bifall till motion 1999/2000:Sf19 yrkande 6 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

3. Omställningsperiodens längd (mom. 3)

Bo Könberg (fp), Margit Gennser (m), Rose-Marie Frebran (kd), Gustaf von Essen (m), Göran Lindblad (m), Margareta Cederfelt (m), Kenneth Lantz (kd) och Kenneth Johansson (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som i avsnittet Omställningspension och garantipension börjar med ”Som redan” och slutar med ”och Sf20” bort ha följande lydelse:

Utskottet konstaterar att det råder betydande enighet om att en omställningsperiod om sex månader är alltför kort tid och att det därför är önskvärt att snarast återställa tiden till tolv månader. Utskottet anser att perioden med omställningspension bör återställas till tolv månader fr.o.m. den 1 januari 2001. Eftersom det rör sig om relativt små kostnader för att återställa omställningsperioden anser utskottet att det bör finnas ekonomiskt utrymme för en sådan förlängning redan från nämnda tidpunkt. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 3 bort ha följande lydelse:

3. beträffande *omställningsperiodens längd*

att riksdagen med bifall till motionerna 1999/2000:Sf20 och 1999/2000:Sf21 yrkande 2 och med avslag på motion 1999/2000:Sf22 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

4. Omställningsperiodens längd (mom. 3)

Ulla Hoffmann och Kalle Larsson (båda v) anser

dels att den del av utskottets yttrande i avsnittet Omställningspension och garantipension börjar med ”Som redan” och slutar med ”och Sf20” bort ha följande lydelse:

Utskottet anser att det finns skäl att undersöka om det är möjligt att förlänga omställningsperioden från sex till tolv månader från en tidigare tidpunkt än den som regeringen föreslagit. Med hänsyn till den relativt ringa kostnad som en förlängning av omställningsperioden torde innebära gör utskottet bedömningen att det kan finnas ekonomiskt utrymme för en tidigareläggning av denna åtgärd. Vad utskottet anfört bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 3 bort ha följande lydelse:

3. beträffande *omställningsperiodens längd*

att riksdagen med bifall till motion 1999/2000:Sf22 och med avslag på motionerna 1999/2000:Sf20 och 1999/2000:Sf21 yrkande 2 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

5. Behov av att likställa alla familjebildningar m.m. (mom. 4)

Kerstin-Maria Stalin (mp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som i avsnittet Omställningspension och garantipension börjar med ”Vad därefter” och slutar med ”yrkandena 1–3” bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets mening finns det situationer där det kan ifrågasättas om inte efterlevandepension bör utges. Det gäller t.ex. när ett par som bor tillsammans inte har gemensamma barn. Om den som då avlider har barn i ett tidigare förhållande kan den efterlevande få fortsätta att ta hand om barnet utan att själv få efterlevandepension. Detsamma gäller för par som lever i homosexuella förhållanden och har barn. Framför allt för barnens skull bör enligt utskottet alla familjebildningar likställas inför lagen. Utskottet anser därför att det finns skäl att utreda hur gällande familjelagstiftning skall kunna förändras så att familjer inte diskrimineras. Vad utskottet anfört bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 4 bort ha följande lydelse:

4. beträffande *behov av att likställa alla familjebildningar m.m.*

att riksdagen med bifall till motion 1999/2000:Sf19 yrkandena 1–3 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

6. Inkomstprövning av änkepension (mom. 5)

Bo Könberg (fp), Margit Gennser (m), Rose-Marie Frebran (kd), Gustaf von Essen (m), Göran Lindblad (m), Margareta Cederfelt (m) och Kenneth Lantz (kd) anser

dels att den del av utskottets yttrande som i avsnittet Inkomstprövning av änkepension börjar med ”I det ” och slutar med ”yrkande 1” bort ha följande lydelse:

Folkpension är en generell pension som före april 1997 inte varit föremål för inkomstprövning. Fr.o.m. denna tidpunkt inkomstprövas dock folkpensionsdelen i änkepensionen. Utskottet anser att denna inkomstprövning måste upphöra eftersom 1997 års förändring är ett brott mot en grundläggande princip om att folkpension inte inkomstprövas. Vidare är denna förändring ett brott mot de utfästelser riksdagen år 1988 får anses ha gjort om att övergångsbestämmelserna till efterlevandepensionsreformen skulle ligga fast. Det är viktigt att en återgång till tidigare regler sker snarast möjligt eftersom 1997 års regeländring har lett till betydande och i vissa fall nästan slumpartade rättsförluster som den enskilde inte kunnat förutse och då heller inte kunnat skydda sig mot. Utskottet anser därför att änkepensionens övergångsregler bör återställas fr.o.m. den 1 januari 2001. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 5 bort ha följande lydelse:

5. beträffande *inkomstprövning av änkepension*

att riksdagen med bifall till motion 1999/2000:Sf21 yrkande 1 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

Innehållsförteckning

Sammanfattning ... 1
Propositionen ... 2
Motionerna ... 2
Utskottet ... 3
Bakgrund ... 3
1990 års efterlevandepensionsreform ... 3
Det nya ålderspensionssystemet ... 4
Huvudprinciper för en anpassad efterlevandepensionering m.m. ... 6
Propositionen ... 6
Motionen ... 8
Utskottets bedömning ... 8
Underlag för beräkning av inkomstgrundade efterlevandeförmåner ... 9
Propositionen ... 9
Motionen ... 13
Utskottets bedömning ... 13
Förmåner till efterlevande barn ... 14
Propositionen ... 14
Utskottets bedömning ... 20
Omställningspension och garantipension ... 20
Propositionen ... 20
Motionerna ... 28
Utskottets bedömning ... 29
Särskild efterlevandepension ... 29
Propositionen ... 29
Utskottets bedömning ... 31
Änkepension och garantipension ... 31
Gällande regler för rätt till änkepension ... 31
Propositionen ... 33
Utskottets bedömning ... 40
Inkomstprövning av änkepension ... 41
Propositionen ... 41
Motionen ... 41
Utskottets bedömning ... 41
Samordning av omställningspension eller särskild efterlevandepension och änkepension ... 42
Propositionen ... 42
Utskottets bedömning ... 43
Änkepension som beviljats före den 1 juli 1960 ... 43
Propositionen ... 43
Utskottets bedömning ... 43
Efterlevandelivränta i ett anpassat efterlevandepensionssystem ... 43
Propositionen ... 43
Utskottets bedömning ... 45
Reduktion av efterlevandepension och efterlevandestöd till barn ... 45
Propositionen ... 45

Utskottets bedömning ... 46
Överledanderegler i ett anpassat efterlevandepensionssystem ... 46
Propositionen ... 46
Utskottets bedömning ... 47
Processuella frågor m.m. ... 47
Propositionen ... 47
Utskottets bedömning ... 48
Åtgärder på grund av felaktig utbetalning och ändrad pensionsrätt, m.m. ... 48
Propositionen ... 48
Utskottets bedömning ... 49
Kostnader och finansiering ... 49
Hemställan ... 50
Reservationer ... 51
1. Grundtrygghetssystem m.m. (mom. 1) ... 51
2. Efterlevandepensionsunderlaget (mom. 2) ... 51
3. Omställningsperiodens längd (mom. 3) ... 52
4. Omställningsperiodens längd (mom. 3) ... 52
5. Behov av att likställa alla familjebildningar m.m. (mom. 4) ... 53
6. Inkomstprövning av änkepension (mom. 5) ... 53

Elanders Gotab, Stockholm 2000